

Komparativna analiza utjecaja krize COVID-19 i ekonomske krize na poslovanje građevinskog poduzeća TA-grad d.o.o.

Trojnar, Marko

Graduate thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **VERN University / Sveučilište VERN**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:146:596593>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

Repository / Repozitorij:

[VERN' University Repository](#)

SVEUČILIŠTE VERN'

Zagreb

Specijalistički diplomski studij

Računovodstvo i financije

SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI RAD
KOMPARATIVNA ANALIZA UTJECAJA KRIZE
COVID-19 I EKONOMSKE KRIZE NA POSLOVANJE
GRAĐEVINSKOG PODUZEĆA
TA-GRAD D.O.O.

Marko Trojnar

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE VERN'

Specijalistički diplomski studij

Računovodstvo i financije

SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI RAD

KOMPARATIVNA ANALIZA UTJECAJA KRIZE

COVID-19 I EKONOMSKE KRIZE NA POSLOVANJE

GRAĐEVINSKOG PODUZEĆA

TA-GRAD D.O.O.

Mentorica: dr. sc. Melita Cita, v. pred.

Student: Marko Trojnar, bacc.oec.

Zagreb, srpanj 2023.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
ABSTRACT	2
1. UVOD	3
1.1. Problem istraživanja i predmet istraživanja.....	4
1.2. Ciljevi istraživanja i istraživačka pitanja.....	5
1.3. Metode istraživanja.....	5
1.4. Struktura rada	6
2. TEORIJSKO ODREĐENJE EKONOMSKE KRIZE.....	7
2.1. Pojmovno određenje ekonomske krize.....	8
2.2. Ekonomska kriza 2008. – 2014. godina	10
2.3. Kriza izazvana pandemijom COVIDA – 19.....	13
3. SEKTOR GRADITELJSTVA	17
3.1. Pojmovno određenje graditeljstva	18
3.2. Obilježja sektora i glavni sektorski pokazatelji.....	19
3.3. Važnost sektora za gospodarstvo Republike Hrvatske.....	25
4. UTJECAJ KRIZE NA HRVATSKO GOSPODARSTVO	29
4.1. Utjecaj ekonomske krize u razdoblju 2008. – 2014. godina	29
4.2. Utjecaj krize izazvane pandemijom COVID – 19.....	33
4.3. Utjecaj ekonomske krize i krize izazvane pandemijom COVID-19 na sektor graditeljstva	38
5. REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	44
5.1. Poslovni profil poduzeća Ta grad d.o.o.	44
5.2. Analiza poslovanja od 2008. – 2014. godine.....	46
5.3. Analiza poslovanja od 2020. – 2021. godine.....	57
6. RASPRAVA O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA.....	63
7. ZAKLJUČAK	68

LITERATURA

ŽIVOTOPIS

POPIS TABLICA

POPIS SLIKA

SAŽETAK

Ovaj diplomski stručni rad sadrži opis ekonomske krize iz 2008. godine i krize izazvane pandemijom COVID-19. Diplomski stručni rad također sadrži opis utjecaja navedenih ekonomskih kriza na građevinski sektor i na poslovanje građevinskog poduzeća Ta-grad d.o.o. Glavni cilj odabira ove teme jest njezina relevantnost, te involviranost autora u svakodnevnu problematiku s kojom se sektor susreće. Iako je riječ o tradicionalnom sektoru, svjedoci smo iznimnih tehnoloških napredaka i upotrebe novih građevinskih materijala u svrhu uštede i brže izgradnje, za što je neophodno proučiti financijske pokazatelje. Na temelju analize promatranih financijskih pokazatelja, može se zaključiti da je velika gospodarska kriza koja se dogodila od 2008. do 2014. godine imala veći utjecaj na poduzeće u usporedbi s krizom COVID-19.

Ključne riječi: građevinski sektor, ekonomska kriza, COVID-19

A comparative analysis of the effects of the Covid-19 crisis and the economic crisis on the operation of the Ta-grad d.o.o. construction company

ABSTRACT

This final paper contains a description of the economic crises of 2008 and the crisis caused by the COVID-19 pandemic. This final paper also contains the impact of the aforementioned economic crises on the construction sector, and on the operations of the construction company Ta-grad. The main goal in choosing this topic is its relevance, and the author's involvement in the everyday issues faced by the sector. Although it is a traditional sector, we are witnessing exceptional technological progress and the use of new construction materials for the purpose of economising and all together faster construction, and for that to be done, it is necessary to study the financial indicators. Based on the analysis of the observed financial indicators, it can be concluded that the major economic crisis that occurred from 2008 to 2014 had a greater impact on the company compared to the COVID-19 crisis.

Keywords: construction sector, economic crisis, COVID-19

1. UVOD

U samo dva desetljeća 21. stoljeća svjetsku ekonomiju pogodile su dvije krize. Financijska kriza 2008. godine imala je značajan utjecaj na svjetsku ekonomiju. Ona je započela krajem 2006. godine u SAD-u i bila je izazvana neočekivanim padom vrijednosti nekretnina u SAD-u. Prema Delač (Delač, 2014) u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata cijene nekretnina u SAD-u su konstantno rasle, bankarski sustav bio je organiziran tako da je plasirao veliku količinu hipotekarnih kredita stanovništvu, tj. vrijednost nekretnine bila je podloga za mnoge kredite. Jednako tako banke iz Europe i Japana smatrale su malim rizikom investicije u vrijednosne papire s podlogom u hipotekarnim jamstvima iz SAD-a i smatrale su ih najsigurnijim investicijama. Kada je došlo do pada vrijednosti nekretnina cijeli bankarski sustav počeo se urušavati i dolazi do općeg sloma financijskog sustava. Zbog toga su državne vlasti prisiljene intervenirati i financijski pomoći bankama da riješe probleme s likvidnošću.

Pandemija uzrokovana virusom COVID-19 je započela početkom 2020. godine i imala je dosad nezabilježen utjecaj na svjetsko gospodarstvo. Iako je započela prvenstveno kao zdravstvena kriza, vrlo brzo je utjecala na sva područja života pa tako i na gospodarstvo. Većina svjetskih država proglasila je „lockdown“, tj. potpuno zatvaranje kako bi prekinuli prijenos i širenje virusa. Ono što ovu krizu razlikuje od svih dosadašnjih ekonomskih kriza prema Čavrak (Čavrak, 2020) jest činjenica da u sebi sadrži četiri šoka. To su: šok ponude, šok potražnje, pad očekivanja i rast neizvjesnosti i šok brzih loših mjera. Došlo je do prekida lokalnih i globalnih lanaca proizvodnje i opskrbe, a zbog zdravstvenih rizika javlja se strah i neizvjesnost koji uzrokuju pad potrošnje, prekid svih investicija i pad potražnje.

Sektor graditeljstva izuzetno je važan dio cjelokupnog gospodarstva jer utječe na rast proizvodnje mnogih drugih sektora. Vrlo je usko povezan s investicijskim aktivnostima te je stoga osjetljiv i neotporan na sve gospodarske promjene u okolini. Stoga je i financijska kriza koja je započela 2006. godine u SAD-u, a kasnije zahvatila gotovo sve svjetske ekonomije uvelike utjecala na sektor graditeljstva u Hrvatskoj. Prema podacima Hrvatske komore inženjera građevinarstva recesija je započela u graditeljskom sektoru 2009. godine. Broj zaposlenih u sektoru graditeljstva bio je na vrhuncu 2008. godine sa oko 145 tisuća zaposlenih radnika, dok je u 2014. godini broj zaposlenih bio 89 tisuća, što je pad od 38 %. Kao što je padao broj zaposlenih u sektoru, padao je ukupan prihod te djelatnosti i udio u BDP-u (Hrvatska komora inženjera građevinarstva, 2015).

Ovaj diplomski stručni rad kao centralnu temu ima sektor graditeljstva i ekonomske krize koje su na različite načine na isti ostavile posljedice, dakle detaljan uvid u oscilacije kojima je ovaj tradicionalni sektor bio izložen, ali i način na koji su se ekonomske krize iz 2008. godine i ona izazvana pandemijom korona virusa iz 2020. godine odrazile na svjetsko i hrvatsko gospodarstvo.

1.1. Problem istraživanja i predmet istraživanja

Kriza uzrokovana pandemijom COVID – 19 koja je započela 2020. godine i još uvijek traje, izazvala je u Hrvatskoj drugačije posljedice nego ekonomska kriza. Navedene krize utječu na svakodnevni život njenih stanovnika, na gospodarstvo i na građevinski sektor. Može se postaviti pitanje: Kako navedene krize utječu na gospodarstvo Republike Hrvatske? U građevinskom sektoru, za razliku od krize 2009. godine kada su se investicije drastično smanjile, u krizi izazvane pandemijom COVID-19 investicije su i dalje prisutne. Specifičnost Hrvatske je ta što su se za vrijeme pandemije COVID – 19 dogodila dva snažna potresa na području Zagreba i Banovine koji su izazvali velike materijalne štete koje zahtijevaju hitnu obnovu. *Problem istraživanja* u ovom radu je utjecaj ekonomske krize i krize izazvane pandemijom COVID-19 na gospodarstvo Republike Hrvatske i na građevinski sektor. Postoje nekoliko istraživanja koja su se bavila tom problematikom, a jedno od njih je istraživanje Barbalić i Dunović koji su utvrđivali na koji način su se mala i srednja građevinska poduzeća pokušala prilagoditi uvjetima u početku recesije¹ (Barbalić i Dunović, 2015).

Sektor graditeljstva izuzetno je važan dio gospodarske djelatnosti svake države, iz brojnih razloga, u najvećoj mjeri jer utječe na rast proizvodnje u drugim djelatnostima, zapošljava velik broj radnika bez obzira na stupanj obrazovanja i značajno utječe na rast bruto domaćeg proizvoda. Upravo zbog tog utjecaja koji sektor graditeljstva ima na ostale sektore, osjetljiv je na sve promjene koje se događaju na globalnoj ekonomskoj razini. Nastavno na izloženi problem istraživanja definiran je i predmet istraživanja, a to je analiza utjecaja ekonomske krize kao i krize izazvane pandemijom COVID-19 na poslovanje poduzeća iz sektora graditeljstva Ta-grad d.o.o. iz Zagreba gdje su korišteni podaci sadržani u financijskim izvještajima bilanci i računu dobiti i gubitka za razdoblje ekonomske krize od 2008. do 2014. godine kao i za razdoblje od 2020. do 2021. godine za vrijeme krize izazvane pandemijom COVID – 19.

¹ MALE I SREDNJE GRAĐEVINSKE TVRTKE U POČETKU RECESIJE, Barbalić i Dunović, 2015. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/file/286606>

1.2. Ciljevi istraživanja i istraživačka pitanja

S obzirom na predmet ovog istraživanja, a to je poslovanje poduzeća Ta grad d.o.o. iz Zagreba, postavljen je glavni cilj istraživanja, a to je istražiti utjecaj ekonomske krize 2008. – 2014. godine i krize izazvane pandemijom COVID – 19 u razdoblju od 2020. – 2021. godine na poslovanje odabranog srednje velikog građevinskog poduzeća analizom financijskih izvještaja. U ostvarenju glavnog cilja definirani su i pomoćni ciljevi:

C1: Istražiti utjecaj ekonomske krize i krize izazvane virusom COVID-19 na gospodarstvo Republike Hrvatske

C2: Pojmovno definirati sektora graditeljstva i istražiti dostupnu literaturu koja je obrađivala utjecaj ekonomske krize i krize izazvane virusom COVID-19 na sektor građevinarstva

C3: Provesti empirijsko istraživanje odabranog poduzeća iz građevinskog sektora u razdoblju od 2008. – 2014. godine, kao i u razdoblju 2020. - 2021. godina koristeći odabrane znanstvene istraživačke metode

C4: Na osnovu rezultata empirijskog istraživanja donijeti odgovarajuće zaključke.

U skladu s navedenim ciljevima definirana su sljedeća istraživačka pitanja:

IP1: Kako je utjecala na gospodarstvo Republike Hrvatske ekonomska kriza, a kako kriza izazvana virusom COVID-19 ?

IP2: Kolika je važnost sektora graditeljstva za gospodarstvo Republike Hrvatske i kako su navedene krize utjecale na njega?

IP3: Da li su navedene krize u promatranim razdobljima utjecale na poslovanje odabranog poduzeća?

IP4. Koje zaključke je moguće donijeti iz provedenog istraživanja?

1.3. Metode istraživanja

U izradi ovog diplomskog stručnog rada korišteni su primarni i sekundarni izvori podataka. Primarno empirijsko istraživanje zahtijevalo je prikupljanje i analizu financijskih podataka iz financijskih izvještaja građevinskog poduzeća Ta-grad d.o.o. u vremenskog periodu ekonomske krize, prvenstveno one iz 2008. godine do 2014. godine, kao i za razdoblje krize izazvane pandemijom COVID – 19, koja je počela 2020. godine. Iz dostupnih financijskih izvještaja, izdvojeni su podaci o poslovanju tvrtke, što je omogućilo izračun odabranih financijskih

pokazatelja. Sekundarni izvori podataka odnose se na analizu podataka iz znanstvene i stručne domaće i strane literature koja obrađuje odabranu problematiku, a u svrhu čijeg su pojašnjavanja korištene knjige različitih autora, stručni i znanstveni časopisi, te internetski izvori. Tijekom izrade ovog rada proučavana je znanstvena i stručna literatura, te su u izradi istog korištene metode poput indukcije i dedukcije, analize i sinteze, generalizacije i specijalizacije, klasifikacije, deskripcije, te metoda komparacije.

1.4. Struktura rada

Rad se sastoji od sedam dijelova. U prvom, uvodnom dijelu opisan je problem i predmet istraživanja, ciljevi istraživanja, istraživačka pitanja, metode korištene pri izradi rada te je navedena struktura rada. U drugom poglavlju opisane su ekonomske krize iz 2008. godine i iz 2020. godine, na koji način su nastale i koje imaju posljedice u gospodarstvu, potrošačkoj moći pojedinca kao i u sektoru graditeljstva.

U trećem poglavlju navedena su obilježja građevinskog sektora i glavni sektorski podaci, kao i njegova važnost za gospodarstvo Republike Hrvatske, dok četvrto poglavlje opisuje utjecaj ekonomske krize i krize izazvane pandemijom COVID-19 na hrvatsko gospodarstvo sa naglaskom na građevinski sektor.

Peti dio diplomskog rada prikazuje poslovni profil poduzeća Ta grad d.o.o., kao i financijsku analizu poslovanja poduzeća u razdoblju 2008. -2014. godina, kao i u razdoblju od 2020. do 2021. godine, dok šesti dio rada donosi zaključna razmatranja. Sedmo poglavlje je zaključak, a na kraju rada nalazi se popis korištene literature, tablica i slika i životopis.

2. TEORIJSKO ODREĐENJE EKONOMSKE KRIZE

Sagledavajući čitavost ekonomske povijesti svijeta, brojne recesije i ekonomske depresije zbog kojih su gospodarstva doživljavala određene padove različitih veličina, te konzultirajući izvore ekonomskih teoretičara, moguće je izvući zaključak kako postoji nekoliko teorija o ekonomskim fluktuacijama koje su se razvile tijekom prošlih stoljeća. Ekonomisti poput Josepha Schumpetera tvrde da se takvi ekonomski ciklusi i oscilacije mogu predvidjeti (Delač, 2014.)², dok drugi poput ekonomista Paula Romera² kažu da takvo što nije moguće, te da se u najboljem slučaju radi o suštini nagađanjima (Grgas, 2018.). Karl Marx, veliki njemački ekonomist i sociolog, pripisivao je recesije i ekonomske krize osnovnoj prirodi kapitalističkog ekonomskog sustava, kojeg je bio veliki kritičar.

Prirodno je da se nakon svake velike krize – bila ona strateške, političke ili ekonomske prirode – pojavljuju nove teorije i objašnjenja ekonomskih kriza, pogotovo u vremenu koje prate veliki tehnološki napreci, te je lakše precizno utvrditi što je do kriza dovelo. Velika depresija, koju se i danas smatra jednom od najvećih padova u svjetskoj ekonomskoj povijesti, nadahnula je Johna Maynarda Keynesa da razvije svoju revolucionarnu teoriju³ (Keynes, Backhouse i Bateman, 2011.). On je tvrdio da se gospodarstvo može oporaviti povećanjem potrošnje, odnosno povećanjem kupovne moći. Upravo se John Maynard Keynes smatra jednim od zaslužnih ekonomista za prevladavanje financijske krize Velike Depresije, zbog uvođenja njegovih ekonomskih programa i financijskih stimulacija u periodu između 1933. i 1935. godine.

Većina ekonomista uspoređuje recesiju koja je započela 2007.godine, a najveći krah doživjela 2008.godine, s Velikom depresijom. Brojni ekonomski teoretičari i istraživači tvrde da je financijska kriza iz 2008. godine, s financijskog stajališta, najteža ekonomska kriza od 1929.godine. Financijski krah 2008.godine započet je zbog kompleksne dinamike američkog tržišta nekretninama, koje je u trenutku neposredno prije ekonomskog kraha doživjelo nevjerojatan rast, da bi zbog prevelikih zaduživanja u kreditima koji nisu bili adekvatnog pokrivača, doživjeli krah, koji je za posljedicu imao višak građevinskih proizvoda i enormna zaduživanja, što je naposljetku dovelo do sveobuhvatne krize. Kriza se ubrzo proširila na druge gospodarske sektore, zahvaćajući, zbog dominantnog položaja Sjedinjenih Američkih Država,

² Teorija ekonomista Paula Romera zapravo je savjet kako da postanemo bogati i živimo bolje, Gordana Grgas, Jutarnji list, 10. listopada 2018. Preuzeto s: <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/teorija-ekonomista-paula-romera-zapravo-je-savjet-kako-da-postanemo-bogati-i-zivimo-bolje-7923604> (10.10.2022.)

Europu i Japan, te sve ostale zemlje koje su bile u odnosu ekonomske ovisnosti o američkom gospodarstvu. Ta je tema pobliže objašnjena u sljedećem poglavlju.

Financijska kriza je vrlo važan koncept u raspravama ekonomske, političke i strateške znanosti i za istu postoji mnogo primjera. Najkraće rečeno, na gospodarskom polju to uključuje brz i dramatičan porast cijena, sistematično smanjenje proizvodnje, nagli porast nezaposlenosti, iznenadno smanjenje dohotka, oštro smanjenje vrijednosti vrijednosnih papira i mnoge druge posljedice. Na političkom polju dolazi do društvenih pobuna, općeg nezadovoljstva među građanima, te razvitka postepenog jaza između vlasti i građana koji ne osjećaju da vlast zastupa njihove interese. Sa strateškog aspekta, ekonomska kriza je u povijesti nerijetko služila kao katalizator koji je postupno dovodio do vojnih i prisilnih državnih i nedržavnih režima koji su negativnom i radikalnom retorikom lučili uspjeh među tad marginaliziranim i socijalno ugroženim društvenim skupinama tih zemalja, čiji se broj povećavao u vremenima krize, ali i susjednih zemalja. Stoga, koristeći riječ "kriza", označava se i ozbiljna sigurnosna prijetnja, u svim aspektima.

2.1. Pojmovno određenje ekonomske krize

Unatoč centralnoj ulozi igre teorije kad se govori o krizi među pobornicima teorije krize Karla Marx-a, sam Marx nikad nije u potpunosti definirao takozvanu „teoriju krize“³ (Thomas E. Weisskopf, 2009.) S jedne strane, Karl Marx se prvenstveno bavio analizom sekularnih tendencija kapitalističkog razvoja, koje obilježavaju koncentracija i centralizacija kapitala te visok stupanj polarizacije klasa, a koji su podupirali postupni razvoj pokreta radničke klase. Isti taj pokret kulminirao je neizbježnom revolucijom i, nakon 1850-ih, polagao mnogo manje povjerenja u revolucionarni potencijal koji su sa sobom nosile ekonomske krize.

S druge strane, one čisto teorijske, analiza ekonomskih kriza, te razlog zbog koje je Karl Marx nikad nije konkretno definirao, označava analizu konkurencije i dobiti. Marx takve analize nikada nije dovršio, čak štoviše u svojim bilježnicama redovito je odgađao raspravu o ekonomskim krizama koje se baziraju na tim osnovama. Ipak, moguće je iznijeti ključne elemente Marxove analize, s kojima se većina ekonomista i danas slaže.

³ Marxian Crisis Theory and the Contradictions of Late Twentieth-Century Capitalism, Thomas E. Weisskopf, 9. rujna 2009. Preuzeto s:
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08935699108657988?journalCode=rrmx20>

Ekonomska kriza nastaje kad posjednici kapitala nisu u mogućnosti prodati svoju robu bez ostvarivanja značajnih financijskih gubitaka, koji se protežu lančanom reakcijom neispunjenja obaveza i ograničavanjem proizvodnje. Teorijsko pitanje koje se postavlja jest objasniti takav nagli tržišni neuspjeh.

Mogućnost nastanka krize sadržana je u odvojenosti kupnje i prodaje, odnosno procesa proizvodnje i razmjene robe za novac. Ukoliko značajan broj prodavača odluči povući vlastiti novac iz opticaja, umjesto da ga koristi za kupnju daljnje robe i na taj način dalje ulaže u proizvodnju, tada već proizvedena roba ostaje neprodana. U domeni političke ekonomije takav bi ishod bio potpuno iracionalan budući da je u političkoj ekonomiji, kako je rekao Adam Smith, škotski ekonomist i filozof, „potrošnja jedini cilj i svrha cjelokupne proizvodnje“, tako da bi jedina svrha prodaje jedne robe bila da se kupi druga.⁴ (Nakić, 2018) Za Marxa, protivnika te teorije, „jedini cilj i svrha“ kapitalističke proizvodnje nije potrošnja već akumulacija kapitala kroz proizvodnju i prisvajanje viška vrijednosti, na engleskom „surplus“⁵ (Moya, 2020.) Prodaja robe predstavlja ponovnu konverziju uvećanog kapitala u oblik novca, te se na taj način obnavlja proces akumulacije kapitala. Posjednik određenog kapitala odvojiti će tad dio novostvorenog novca i namijeniti ga vlastitoj potrošnji, ali ostatak će biti reinvestiran, ukoliko postoje podobni uvjeti za njegovo isplativo ulaganje. Marx stoga identificira primarni uvjet za krizu kao nepostojanje takvih prilika, odnosno odsutnost mogućnosti isplativih sigurnih investicija. Vlasnici kapitala u takvim uvjetima odlučuju povući svoj novac iz opticaja, dakle ukoliko ga ne mogu isplativo uložiti, čime ubrzavaju nastanak i produbljivanje ekonomske krize.

Uz sve navedeno, važno je ne zanemariti društvene i političke posljedice ekonomske krize. U vremenu koje je slijedilo ekonomsku krizu, došlo je do naglog porasta političke polarizacije i porasta populističkih pokreta i na ljevici i na desnici u Europi i SAD-u, što je kulminiralo, između ostalog, Brexit-om u Ujedinjenom Kraljevstvu. Takav rast političkih podjela predvidljiv je odgovor na financijske krize koji se više puta na različite načine manifestirao u različitim razdobljima i zemljama. Čak niti gospodarski oporavak koji su doživjele Sjedinjene Američke Države i, u manjoj mjeri Velika Britanija, nije dovoljan da neutralizira dugoročne negativne političke i društvene posljedice ekonomskog kolapsa ovih magnituda. Posve je razumljiva činjenica da bi mnogi birači u trenutku takve ekonomske krize, do koje je došlo

⁴ Adam Smith - utemeljitelj moderne ekonomije od kojeg učimo i danas, Nakić, Preuzeto s:

<https://www.liberal.hr/adam-smith---utemeljitelj-moderne-ekonomije-od-kojeg-ucimo-i-danas-582>

⁵ What is the surplus value?, Ayde Amores Moya, 10. studeni 2020. Preuzeto s:

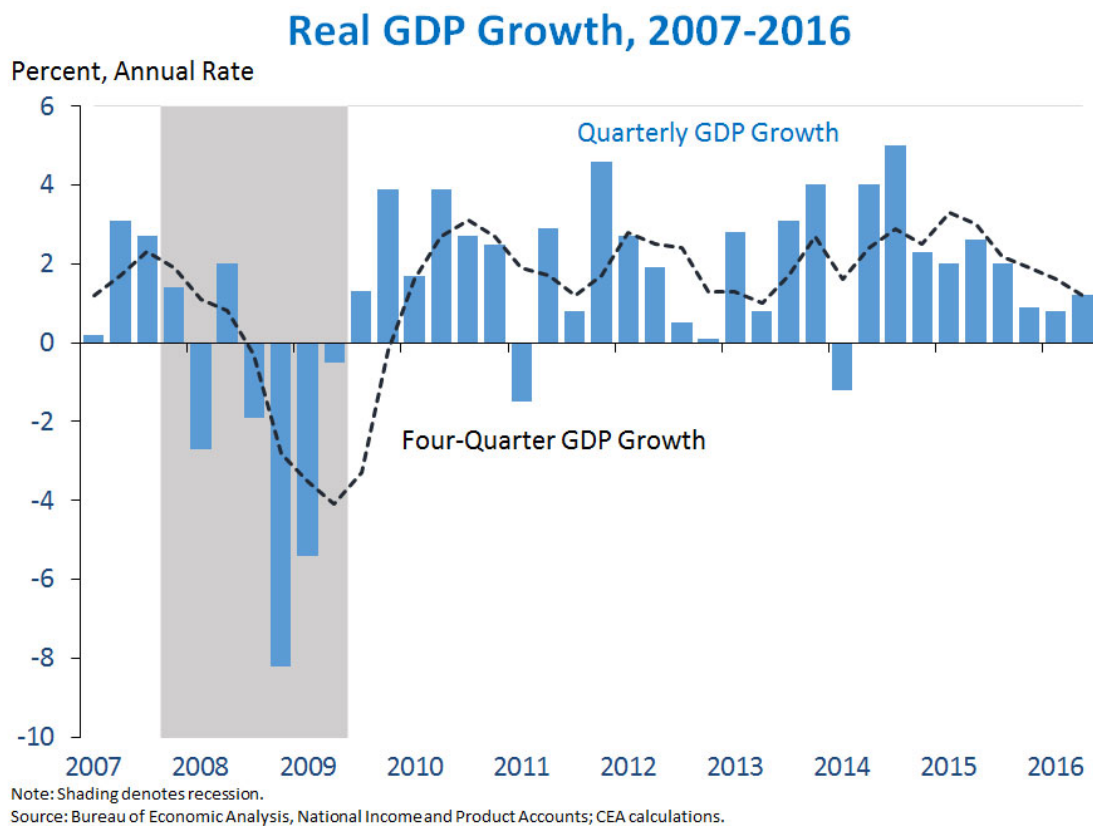
https://www.agavesanmiguel.com/What_is_the_surplus_value/page_2707026.html#:~:text=Surplus%20value%2C%20also%20known%20as,of%20exploitation%20or%20capitalist%20accumulation.

velikim dijelom nepodobnim odlukama najviših krugova vlasti, izgubilo povjerenje u vladajuću elitu. Tada se stanovništvo u pravilu okreće političarima koji obećavaju svrgnuti postojeću vladajuću elitu, što vodi do populističkih pokreta. Problem nastaje u trenutku kad novoizabrani političari dođu na dužnost. Isti vrlo često odlučuju provoditi politiku vrlo različitu od one koju su obećali ili jednostavno bivaju neučinkoviti u pokušaju provedbe svog inicijalnog plana. Rezultat je tada ili više-manje isti ili, kako je poznato iz povijesti, znatno opasniji.

2.2. Ekonomska kriza 2008. – 2014. godina

Imajući u vidu dominantan ekonomski položaj Sjedinjenih Država u globalnoj ekonomiji, ekonomska kriza koja je započela 2007. pogodila je i razvijena gospodarstva i ona gospodarstva za koja se smatra da su u razvoju. Blago rečeno, panična situacija koja je od tada prevladala utjecala je i na kreditna tržišta i na trgovinu tokova i posljedično, uzrokovala globalnu recesiju. Slika ispod prikazuje kretanje bruto domaćeg proizvoda u Sjedinjenim Američkim državama u razdoblju od početka 2007. godine do 2016. godine. Razdoblje recesije u Sjedinjenim Američkim državama koji je započeo u prosincu 2007. Nakon što je počela recesija, BDP je u SAD-u iznosio oko 11. 640 milijarde dolara (Horvat i Tintor, 2006.)

Slika 2.1. Prikaz kretanja BDP-a u Sjedinjenim Američkim Državama za vrijeme recesije

Izvor: Eight Years of Macroeconomic Progress and the Third Estimate of GDP for the Third Quarter of 2016, Jason Furman, <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2016/12/22/eight-years-macroeconomic-progress-and-third-estimate-gross-domestic-product-third>

Prema podacima BEA (engl. „Bureau of Economic Analysis“) BDP se smanjio po godišnjoj stopi od oko 5,5% tijekom prvog kvartala 2009. Od početka 2008. godine do travnja 2009. godine nezaposlenost u Sjedinjenim Državama skočila je s 4,9% na 8,9%, što je zaista visoka brojka. U svibnju 2009. godine broj osoba koje su zatražile doprinos za nezaposlene u SAD-u dosegao je vrhunac, iznosivši tad 6,67 milijuna, dok je u ožujku 2009. godine u Sjedinjenim Američkim Državama službeno proglašen bankrot⁶ (Bureau of Economic Analysis, 2010.)

Kao rezultat sveobuhvatne krize u svim velikim gospodarskim sektorima, pogoršala se i situacija u drugim zemljama, te je u toj situaciji bila nužna financijska pomoć Međunarodnog monetarnog fonda. U prvom kvartalu 2009. godine, BDP u Sjedinjenim Američkim državama pao je 1,6% u usporedbi s prethodnim kvartalom. Ostale razvijene zemlje također doživljavaju

⁶ Revised Gross Domestic Product by Industry, 2009, Bureau of Economic Analysis, 14. prosinca 2010. Preuzeto s; <https://www.bea.gov/news/2010/revised-gross-domestic-product-industry-2009>

enorman ekonomski pad. U Njemačkoj je, primjera radi, u prvom kvartalu 2009. godine, bruto domaći proizvod pao 3,8% (u usporedbi s prethodnim tromjesečjem); u Italiji je taj postotak iznosio 2.4%, u Velikoj Britaniji 1,9%, a u Francuskoj 1,2% (Shmuel, i Feldman, 2009).⁷

Pokušavajući što bezbolnije riješiti nastalu situaciju, a sukladno savjetima MMF-a, mnoge su razvijene zemlje i one koje smatramo u razvitku, provele diskrecijske fiskalne i monetarne mjere kako bi nastojale oživjeti vlastite ekonomije, koje su tada bile u recesiji. Prema riječima ekonomista Richarda Swaina, oštro smanjenje potrošnje koje je proizašlo iz financijskih krize, imalo je jak utjecaj na intenzivan pad osobne kupovne moći sa čak 3,8% (3. tromjesečje 2008.) na 4,3% (4. tromjesečje 2008). Kratkoročno je došlo do značajnog smanjenja proizvodnja, a ukoliko bi ako bi ta kamatna stopa nastavila doživljavati negativan trend, proizvodnja bi se dodatno smanjila.⁸ (The PEW Charitable Trusts, 2010.)

U vidu što bržeg rješavanja ekonomske krize, uspješno su primijenjene ekspanzivne fiskalne politike kako bi se spriječio svaki dodatan pad likvidnosti koji bio onda u budućnosti doveo do deflacijske krize. Primjer uspješno implementiranih fiskalnih proširenja jest Australija između 1950. godine do 1970.godine, u svrhu upravljanja potražnjom u proračunskom deficitu od tada 4,6 milijardi dolara. Nakon recesije 1982. godine, navedene su mjere dramatično pomogle gospodarstvu da se oporavi. Godine 1989.-1990. fiskalna proširenja su pridonijela Australiji da postigne rast od preko 3,5% tijekom 1990. Uvođenje mjera fiskalne ekspanzije u Sjedinjenim Američkim Državama 2001. smanjile su i trajanje i stupanj razornosti recesije⁹ (Pitchford, 1993.)

Nitko nije slutio koliki će biti njezini razmjeri i koje će biti dugoročne posljedice. Međusobna povezanost gospodarstva i financijskog sektora omogućila je širenje krize iz Sjedinjenih Država u Europu. Najprije se EU suočila s velikom recesijom u razdoblju 2008. – 2009., a zatim je, nakon kratkog oporavka, nekoliko država članica podleglo krizi državnog duga. Obje su krize imale katastrofalne posljedice za gospodarski rast, ulaganja, zapošljavanje i fiskalni položaj mnogih država članica. Europska Unija se odlučila na kratkoročne mjere 'gašenja požara' kao što su spašavanje banaka i pomoć državama članicama u krizi, dok je u isto vrijeme pažnja dodijeljena neadekvatnom okviru vladanja koji je velikim dijelom i doveo do financijske krize.

⁷ Implications of the Global Economic Crisis, Shmuel, Feldman, 2009. Preuzeto s: <https://www.inss.org.il/publication/implications-of-the-global-economic-crisis/>

⁸ Macroeconomic policy and recession in Australia, 1982–1992, John Pitchford, 1. siječanj 1993. Preuzeto s: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/aebr.332006>

Unatoč činjenici da je 2014. godina pokazala znakove umjerenog oporavka, rizik pada u sekularnu stagnaciju ostao je visok, a gospodarstvo Europske Unije tek se 2017. vratilo u stanje slično onom prije ekonomske krize. Međutim, već znakovi u 2019. godini nisu bili toliko obećavajući, stoga su uloženi veliki naponi kako bi se poboljšala otpornost Europske Unije i euro područja. Poseban je fokus bio na poboljšanju stabilnosti financijskog sektora, jačanju upravljanjem gospodarstva, stvaranju svojevrsne sigurnosne mreže za zemlje u nevolji i provođenju strukturnih reformi, naročito u zemljama koje su najteže pogođene krizom⁹ (European Parliament, 2019.)

Osim toga, Europska središnja banka (engl. „ECB“) poduzela je nekonvencionalne političke mjere. Unatoč tome, mnogi tvrde da se tempo reformi znatno usporio od 2013. kada se gospodarska situacija počela popravljati.

2.3. Kriza izazvana pandemijom COVIDA – 19

Ekonomski efekti pandemije korona virusa bili su posebno ozbiljni u gospodarstvima u nastajanju gdje su gubici prihoda uzrokovani pandemijom otkrili i pogoršali neke već postojeće ekonomske slabosti. Kako se pandemija razvijala 2020., postalo je jasno da su mnoga kućanstva i tvrtke bile loše pripremljene da izdrže šok dohotka tog razmjera i trajanja. Studije temeljene na podacima iz razdoblja prije krize sugeriraju, na primjer, da više od 50 posto kućanstava u zemljama u razvoju i naprednim gospodarstvima nije bilo u stanju održati osnovnu potrošnju dulje od tri mjeseca u slučaju gubitka prihoda. Slično tome, prosječno poduzeće moglo bi pokriti manje od 55 dana troškova s novčanim rezervama. Mnoga kućanstva i tvrtke u gospodarstvima u nastajanju već su prije krize bili opterećeni neodrživim razinama duga i borili su se s servisiranjem tog duga nakon što su pandemija i povezane javnozdravstvene mjere dovele do oštrog pada prihoda i poslovnog prihoda.

Kriza je imala dramatičan utjecaj na globalno siromaštvo i nejednakost. Globalno siromaštvo se povećalo po prvi put u jednoj generaciji, a neproporcionalni gubici prihoda među stanovništvom u nepovoljnom položaju doveli su do dramatičnog porasta nejednakosti unutar i između zemalja. Prema podacima ankete koju je proveo Europski parlament, 2020. privremena nezaposlenost bila je viša u 70 posto svih zemalja za radnike koji su završili samo osnovno obrazovanje. Gubici prihoda također su bili veći među mladima, ženama, samozaposlenim

⁹ A decade on from the crisis - Main responses and remaining challenges, European Parliament, 2019, Preuzeto s: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642253/EPRS_BRI\(2019\)642253_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642253/EPRS_BRI(2019)642253_EN.pdf)

osobama i povremenim radnicima s nižim razinama formalno obrazovanje. Žene su posebno bile pogođene gubitkom prihoda i zaposlenja jer je vjerojatnije da će biti zaposlene u sektorima koji su više pogođeni karantenom i mjerama socijalnog distanciranja¹⁰ (European Parliament, 2021.)

Slični obrasci pojavljuju se među poduzećima. Manje tvrtke, neformalna poduzeća i poduzeća s ograničenim pristupom službenim kreditima ozbiljnije su pogođena gubicima prihoda koji proizlaze iz pandemije. Veće tvrtke ušle su u krizu s mogućnošću pokrivanja troškova do 65 dana, u usporedbi s 59 dana za srednje tvrtke i 53 odnosno 50 dana za mala i mikro poduzeća. Štoviše, mikro, mala i srednja poduzeća koja su najviše zastupljena u sektorima koji su najviše pogođeni krizom, kao što su usluge smještaja i prehrane, maloprodaja i osobne usluge¹¹ (Vlada Republike Hrvatske, 2021)

Kratkoročni odgovori vlade Republike Hrvatske na pandemiju bili su izuzetno brzi i sveobuhvatni. Vlade su prihvatile mnoge alate politike koji su ili bili potpuno bez presedana ili nikada nisu korišteni u ovoj mjeri u gospodarstvima u nastajanju. Primjeri su velike mjere izravne potpore dohotku, moratorij na dug i programi kupnje imovine od strane središnjih banaka. Ti su se programi uvelike razlikovali po veličini i opsegu, djelomično zato što su se mnoge zemlje s niskim dohotkom borile da mobiliziraju resurse s obzirom na ograničen pristup kreditnim tržištima i visoke razine državnog duga prije krize. Kao rezultat toga, opseg fiskalnog odgovora na krizu, kao udio u bruto domaćem proizvodu, bio je gotovo jednako velika u zemljama s visokim dohotkom i jednako mala ili nepostojeća u zemljama s niskim dohotkom. U zemljama srednjeg dohotka, fiskalni odgovor značajno je varirao, odražavajući značajne razlike u sposobnosti i volji vlada da troše na programe potpore (Jurčić, 2017.)

Opsežna reakcija na krizu, iako nužna i učinkovita u ublažavanju najgorih učinaka krize, dovela je do globalnog povećanja državnog duga koji je doveo do ponovne zabrinutosti oko održivosti duga i doprinio sve većem nesrazmjeru između gospodarstava u nastajanju i naprednih gospodarstava.

Iako su kućanstva i poduzeća najizravnije pogođeni gubicima prihoda koji proizlaze iz pandemije, zabilježeni financijski rizici nanose posljedice široj ekonomskoj slici kroz

¹⁰ COVID-19 and its economic impact on women and women's poverty, European Parliament, svibanj 2021.

Preuzeto s:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/693183/IPOL_STU\(2021\)693183_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/693183/IPOL_STU(2021)693183_EN.pdf)

¹¹ Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021.-2026., 21. travanj 2021, Preuzeto s:

<https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2021/Travanj/55%20sjednica%20VRH/Dokumenti%20NOVO/55%20-%201%20NPOO.pdf>

međusobno osnažujuće kanale koji povezuju financijsko zdravlje kućanstava, tvrtki, financijskih institucija i vlada. Zbog te međusobne povezanosti, povećani financijski rizik u jednom sektoru može se preliti i destabilizirati gospodarstvo u cjelini. Na primjer, ako su kućanstva i tvrtke pod financijskim stresom, financijski se sektor suočava s većim rizikom neplaćanja kredita i manje je u mogućnosti osigurati kredit. Slično, ako se financijski položaj javnog sektora pogorša (na primjer, kao rezultat većeg državnog duga i nižih poreznih prihoda), sposobnost javnog sektora da podrži ostatak gospodarstva je oslabljena.

Ovaj odnos, međutim, nije unaprijed jasno definiran. Dobro osmišljene fiskalne, monetarne i politike financijskog sektora moguće je i smanjiti ove isprepletene rizike i mogu pomoći u transformaciji veza između sektora gospodarstva iz začarane petlje propasti u učinkovit ciklus.

Jedan primjer politika koje mogu napraviti kritičnu razliku su one koje ciljaju na veze između financijskog zdravlja kućanstava, poduzeća i financijskog sektora. Primjerice, kao odgovor na prve karantene i ograničenja mobilnosti, mnoge su vlade podržale kućanstva i poduzeća korištenjem novčanih transfera i alata financijske politike poput moratorija na dug. Ti su programi pružili prijeko potrebnu potporu kućanstvima i malim poduzećima te pomogli u sprječavanju vala nesolventnosti koji je mogao ugroziti stabilnost financijskog sektora.

Slično tome, vlade, središnje banke i regulatori koristili su različite političke alate kako bi pomogli financijskim institucijama i spriječili prelijevanje rizika s financijskog sektora na druge dijelove gospodarstva. Središnje su banke smanjile kamatne stope i olakšale uvjete likvidnosti, olakšavajući refinanciranje komercijalnim bankama i nebankovnim financijskim institucijama, poput mikrofinancijskih zajmodavaca, čime su im omogućili da nastave davati kredite kućanstvima i poduzećima¹² (Europska Središnja Banka, 2017.)

Odgovor na krizu također će morati uključivati politike koje se bave rizicima koji proizlaze iz visokih razina državnog duga kako bi se osiguralo da vlade očuvaju svoju sposobnost da učinkovito podrže oporavak. Ovo je važan politički prioritet jer visoke razine državnog duga smanjuju sposobnost vlade da ulaže u mreže socijalne sigurnosti koje mogu suzbiti utjecaj krize na siromaštvo i nejednakost i pružiti potporu kućanstvima i tvrtkama u slučaju zastoja tijekom oporavka.

Smanjenje društvenih kontakata stvorilo je pritisak i na smanjenje osobne potrošnje. Pogođeni su i glavni trgovinski partneri što se nepovoljno odrazilo i na izvoz, a naročito izvoz usluga.

¹² Zašto je ESB neovisan?, Europska Središnja Banka, 12. siječanj 2017. Preuzeto s: https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me-more/html/ecb_independent.hr.html

Ovakva kretanja su djelovala i na smanjenje privatnih investicija uslijed snažnog negativnog šoka potražnje, no vjerojatno i javnih. Naime, dio javnih investicija se financira iz proračuna, ali je fiskalna pozicija države uvelike ovisna o kretanju potražnje. Razdoblje zatvaranja urodilo je snažnim smanjenjem poreznih prihoda (naročito PDV-a), ali i doprinosa. To će zajedno sa pritiskom javnosti utjecati i na potrebu rezanja proračunskih rashoda, uslijed čega će se smanjivati i kapitalna ulaganja. Dio investicija će svakako otkazati i poduzeća u javnom ali i privatnom vlasništvu. Navedeno pridonosi i amplifikaciji šoka potražnje. Pa ipak, smanjenje investicija i osobne potrošnje je bilo neznatno slabije nego što je iznosio pad BDP-a.

Smanjenju bruto domaćeg proizvoda u drugom kvartalu u iznosu od 15% najviše je pridonijelo smanjenje izvoza usluga u iznosu od otprilike dvije trećine u odnosu na isto razdoblje prošle godine¹³ (Buterin, Vlahinić Lenz i Mihaljević, 2019.) Važno je istaknuti i djelovanje stabilizatora koje se jasno očituje u prethodno navedenom smanjenju uvoza. Uz šok potražnje, većina poduzeća se odlučuje na obustavu je svojih aktivnosti što je dovelo do šoka ponude. Jedan dio zaposlenih u tom je trenutku iskoristio mogućnost da svoju uobičajenu aktivnost vrši iz vlastitog doma, što je, kako je danas poznato, rezultiralo uvođenjem fleksibilnijih radnih uvjeta, dakle moguće je zaključiti kako je bilo i pozitivnih napredaka. Pa ipak, posljedice na tržištu rada jasno se očitavaju gubitkom posla zbog sveukupnog pada prometa.

Država se obvezuje financirati dio plaće jednom dijelu radnika što u značajnoj mjeri negativno utječe na fiskalni bonitet države, iako je dio pomoći svakako dužna osigurati i Europska Unija. Osim očitih negativnih posljedica na tržište rada, bitno je promatrati i posljedice koje je ova kriza ostvarila na financijski sektor. Prilikom proučavanja utjecaja COVID-19 krize na makroekonomske pokazatelje, jedan od važnijih je utjecaj koji je ista imala na visinu cijena. Negativan šok ponude bi trebao postepeno dovesti do porasta, a snažan negativan šok potražnje rezultirati smanjenjem cijena pa će krajnja slika uveliko ovisiti o tome koji će šok jače prevladati. Informacije o razinama cijena zasad upućuju na negativnu inflaciju, naročito kod korištenja metode mjerenja PPI-em (engl. Producer Price Index) u prerađivačkoj industriji. Takav podatak sugerira snažnije djelovanje negativnog šoka potražnje u odnosu na negativni šok ponude. Imajući u vidu trenutno nisku razinu kamatnih stopa, to bi kao posljedicu moglo prouzročiti deflacijsku spiralu i usporen oporavak, koji nije u skladu trenutnim ekonomskim prognozama.

3. SEKTOR GRADITELJSTVA

Građevinarstvo je znanost, i ujedno jedna od najstarijih i najvažnijih grana tehnike. Građevinska se tehnika bavi poslovima potrebnim za izgradnju svih poznatih vrsta zgrada, cesta, željezničkih pruga, hidrocentrala, tunela, mostova, zatim elektrana i ostalih postrojenja za proizvodnju. Osoba koja se bavi znanošću građevine naziva se građevinski inženjer. Prirodni materijali kao što su drvo, kamen, glina i umjetni materijali poput betona, vapna, čelika i opeke, omogućuju planirano vezanje s tlom u cjelinu koja se zove građevinski objekt.

Prema vrsti posla razlikujemo dva glavna smjera građevinske znanosti. Jedan smjer se bazira na izgradnji zgrada, jer kako je poznato, zgrade su objekti koji se odlikuju svojim glavnim dijelovima iznad zemlje, do kojih dolazi izgradnjom u vis. Stoga se izgradnja takvih objekata naziva visokogradnja. Građenje zgrada se u Hrvatskoj naziva još i zgradarstvo, ali je arhitektura ipak najrasprostranjeniji naziv.

S druge strane, postoje građevinski procesi koji obuhvaćaju izgradnju prometnica kao što su ceste, tuneli, mostovi i željeznice, vodovodi, kanalizacije i slično. U ovu skupinu ulaze i, kako je navedeno, maksimalno iskorištavanje vodnih snaga te, kroz građevinske dodatke, omogućavanje plovnosti rijeka i kanala. Iako nije nužno, navedeni se objekti uglavnom grade pri tlu. Takva se grana građevine naziva niskogradnja, a najčešće je poznata pod pojmom građevinarstvo.

Pri osmišljavanju određenog građevinskog objekta ili konstrukcije-projektant prvo prostoručno skicira rješavanje građevinskog zadatka. Nakon toga, ukoliko je od strane ostalih stručnjaka usvojena skica objekta, projektant izrađuje završni nacrt po pravilima crtanja. Nacrti moraju biti prikazani tako da ih drugi izvođači mogu jasno razumjeti i na osnovu crteža izraditi objekt na način na koji ga je projektant osmislio.

Potrebno je istaknuti da podjela arhitekture i građevine nema mnogo smisla jer građevinarstvo podrazumijeva širok krug poslova za sve vrste građevinskih objekata, dok arhitektura obuhvaća sveukupan proces arhitektonskog projektiranja objekata visokogradnje, pojma kojeg smo objasnili u prethodnom paragrafu. Dokaz nosivosti arhitektonskog projekta iznosi građevinar prezentacijom projektne dokumentacije. Jednako tako, arhitekti su svakodnevno zaduženi za neke objekte niskogradnje. Pa ipak, u svakodnevnom govoru i dalje postoji ta podjela.

3.1. Pojmovno određenje graditeljstva

Riječ „građevinarstvo“ vuče korijene iz latinske riječi „construere“ koja dijeli korijene na dvije riječi: „con“ koja znači zajedno, te „struere“ koja znači nagomilavanje. Jedna definicija građevinarstva podrazumijeva sve procese izgradnje i promjene, odnosno preuređivanje već postojećih građevina. U to ulaze procesi od krčenja zemljišta sve do završetka građevine koje između ostalog uključuju iskop, podizanje, montažu i ugradnju građevinskih dijelova i opreme. Druga slična definicija građevinarstvo opisuje kao proces u kojem se materijal, oprema i strojevi sastavljaju u trajni građevinski objekt. U svakodnevnom govoru se pojam „građevinarstvo“ često poistovjećuje s pojmom „graditeljstvo“. No, potrebno je napraviti razliku između ta dva navedena pojma. Jedna od definicija graditeljstva jest da je ono gospodarska djelatnost vezana uz planiranje, projektiranje, izgradnju, održavanje i proizvodnju građevinskih proizvoda. Dakle, područje graditeljstva obuhvaća mnogobrojne struke od kojih su većinski zastupljene građevinska i arhitektonska, i odmah zatim strojarska, geodetska, elektrotehnička i druge. Stoga je moguće zaključiti da je pojam graditeljstva ipak nešto širi pojam od pojma građevinarstva.

Građevinska industrija je važan sektor ekonomije koji je na brojne načine drugačiji od svih ostalih ekonomskih sektora, također i kao jedan od glavnih izvora zapošljavanja, budući se radi o radno intenzivnoj industriji. Neovisno od toga govori li se o građevinskom sektoru u razvijenim ili nerazvijenim zemljama, građevinski sektor znatno doprinosi cjelovitom smanjenju nezaposlenosti. Čak kad je riječ visoko razvijenim europskim centrima, i oni uveliko zavise od građevinskih projekata i restauracije raznih znamenitosti.

Na globalnoj razini, u razvijenim zemljama građevinarstvo pruža veći doprinos proizvodnji nego samom postotku zaposlenosti, dok je u nerazvijenim zemljama slučaj obrnut. Građevinski sektor ima potencijal za stvaranje novih radnih mjesta u drugim, usko vezanim sektorima gospodarstva, kao što su proizvodnja, financijske usluge, prijevoz i trgovina zahvaljujući uskoj povezanosti građevinarstva s drugim sektorima. Visoko razvijen građevinski sektor jedne zemlje u velikoj mjeri utječe na smanjenje deficita vanjskotrgovinske bilance iste te zemlje. Dovoljno je podsjetiti se na podatak o tome u kojoj su mjeri jugoslavenske građevinske kompanije u prošlosti imale angažmane u zemljama sjeverne Afrike. Jugoslavenska građevinska poduzeća bila su zadužena za izgradnju brojnih velikih infrastrukturnih i industrijskih projekata u Africi, Europi i Aziji. Mnoge od navedenih projekata izvodio je „Energoprojekt“, građevinska tvrtka osnovana 1951. godine u svrhu obnove tada ratom razorene infrastrukture zemlje. Sve do 1980-ih godina, „Energoprojekt“ je bio jedna od najvećih

građevinskih poduzeća vezanih za inženjering i izgradnju, koja je u tom trenutku zapošljavala preko 7000 ljudi. ¹⁴ Poduzeće je izvodilo ogromne građevinske projekte u Libiji, Kuvajtu, Zambiji i Gvineji, a već 1960-ih godina, građevinsko se poduzeće natjecalo na mnogobrojnim europskim tržištima u Čehoslovačkoj, Zapadnoj Njemačkoj i Demokratskoj Republici Njemačkoj.

3.2. Obilježlja sektora i glavni sektorski pokazatelji

Građevinski sektor vrlo je važan segment gospodarstva jer sačinjava značajan udio bruto domaćeg proizvoda, zapošljavajući znatan dio radne snage u brojim zemljama diljem svijeta. Tako je, primjerice, u Republici Hrvatskoj udio građevinskog sektora u BDP-u ukupnog gospodarstva u prvoj polovici 2019. godine sudjelovao u udjelu od 4,8 posto. Broj zaposlenih u ovom tradicionalnom sektoru je 2019. godine iznosio 101.374, što čini 7,1% sveukupnog broja zaposlenih u Hrvatskoj. 78,9% zaposlenih u građevinskom sektoru bilo zaposleno u ulogama pravnih osoba, dok je 21,1% bilo zaposleno u obrtima.¹⁵

¹⁴ ENERGOPROJEKT, 2020. Preuzeto s: <http://www.energoprojekt.rs/kratak-istorijat/>

¹⁵ Udio građevinarstva u hrvatskom BDP-u 4,8 posto, Točka na i, 27. listopada 2019. Preuzeto s: <https://tockanai.hr/biznis/gradevinarstvo-udio-u-bdp-u-48-posto-28009/>

Slika 3.1. Glavne značajke građevinskog sektora za gospodarstvo Republike Hrvatske

	2016.	2017.	2018.	2019.	
Udio u BDP-u (stanje, u %)	4,3	4,3	4,4	4,8	Siječanj – lipanj
Udio u ukupnoj zaposlenosti (stanje, u %)	6,5	6,8	7,0	7,1	Lipanj
Obujam građevinskih radova (postotna promjena)	2,7	1,7	5,0	9,7	Siječanj – srpanj
Broj zaposlenih (postotna promjena)	-0,2	3,0	4,3	3,9	Lipanj
Završeni stanovi (postotna promjena)	-3,1	8,8	19,4	-	
Izdana odobrenja za građenje (postotna promjena)	26,7	17,5	-0,1	12,2	Siječanj – srpanj
Cijena prodanih stanova (postotna promjena)	-6,1	7,0	6,8	12,1	Siječanj – lipanj

Izvor: Udio građevinarstva u hrvatskom BDP-u 4,8 posto. Preuzeto s: <https://tockanai.hr/biznis/gradevinarstvo-udio-u-bdp-u-48-posto-28009/>

Što se glavnih karakteristika građevinskog sektora tiče, nužno je uzeti u obzir i veličinu građevinskog sektora, obujam uloge države u građevinskom sektoru, prirodu potražnje za građevinskim proizvodima, dužinu proizvodnog procesa u građevinarstvu, visinu troškova izgradnje, eventualnu proizvodnju po narudžbi i slične radnje. Promatrajući podložnost makroekonomskim uvjetima, u Republici Hrvatskoj 2015. godine udio građevinskog sektora u sveukupni BDP iznosio je 5%, dok je u istom sektoru iste te godine bilo zaposleno 6,8% ukupnog broja zaposlenih. U ostalim zemljama sličnih karakteristika ovi su udjeli još veći. Usporedbe radi, iste godine Poljska je zabilježila udio građevinskog sektora u BDP-u od 8,5%, te je u građevinskom sektoru iste godine bilo zaposleno više od 7% ukupnog broja zaposlenih, što svjedoči o važnosti građevinskog sektora za gospodarstvo bilo koje zemlje¹⁶ (Skender, 2020.)

¹⁶ VAŽNOST MIGRACIJA ZA TRŽIŠTE GRAĐEVINSKE INDUSTRIJE U HRVATSKOJ, Skender, 2020. Preuzeto s; [file:///C:/Users/xyz/Downloads/vaznost_migracija_za_trziste_gradevinske_industrije_u_hrvatskoj_-_nevenka_skender%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/xyz/Downloads/vaznost_migracija_za_trziste_gradevinske_industrije_u_hrvatskoj_-_nevenka_skender%20(1).pdf)

Od velike je važnosti i uloga države u građevinskom sektoru. Građevinski sektor usko je umrežen s mnogim drugim granama gospodarstva jer im osigurava nužnu privatnu i javnu infrastrukturu. Direktni proizvodi ovog sektora koriste se kao faktori proizvodnje od strane velikog broja drugih sektora u gospodarstvu. Javni dio infrastrukture građevinskog sektora osiguran je od strane države, pa tada država postaje svojevrsni direktni klijent građevinskog sektora. Uz javnu infrastrukturu država se često pojavljuje i kao naručitelj stambenih objekata koje zatim po nižoj cijeni prodaje svojim socijalno ugroženim građanima. Tom se metodom država investicijama u građevinarstvu pogotovo koristi u vremenima recesije i sporog ekonomskog rasta, u svrhu poticaja razvoja i stvaranja mjesta za zapošljavanje.

Sljedeća nezaobilazna karakteristika ovog tradicionalnog sektora su visoki troškovi gradnje. Poznato je da je završni proizvod građevinarstva veoma skup. Kupnja poslovnog prostora, stana ili kuće za većinu ljudi predstavlja jednu od najvećih investicija u čitavom njihovom životu. Obrazloženje skupoće građevinskih proizvoda jest činjenica da se građevinski proces sastoji od mnogih faza te uključuje rad velikog broja osoba i institucija, od kojih zatim svaka osoba ili institucija, sukladno zakonima tržišta, povećava i diktira trošak izgradnje. Tipičan proces izgradnje uključuje minimalno sedam grupa sudionika, počevši od klijenta koji može biti iz privatnog ili iz javnog sektora. Prije početka procesa izgradnje potrebno je od javnih institucija ishoditi mnoge dozvole. U slučaju tipičnih građevinskih projekata u većini zemalja, izvođači radova ne bivaju plaćeni unaprijed, već klijent plaća u dogovorenim intervalima kako se pojedina faza konstrukcije dovrši. Iz tog razloga, izvođač radova je često prinuđen posegnuti za kreditima banaka i sličnih financijskih institucija. Dakle, kako je navedeno, u izvedbi tipičnog građevinskog procesa osim klijenata, javnih institucija, bankara i izvođača radova, sudjeluje još cijeli niz stručnjaka kao što su arhitekti, projektanti, konzultanti, geodeti, dizajneri interijera i eksterijera i tako dalje. Pored navedenih, tu ubrajamo još i dobavljače potrebnih materijala, pod izvoditelje te radnike prisutne na samom gradilištu.

Potražnja za građevinskim proizvodima nepredvidiva je i podvrgnuta konstantnim oscilacijama, u odnosu na potražnju bilo kojeg drugog proizvoda proizvedenog u širem pojmu ekonomije. Uzrok navedenog jest u determinantama potražnje koje su karakteristične za građevinski sektor. To su primjerice državne politike, inflacija, ekonomski uvjeti u zemlji, cijena izgradnje, proces urbanizacije i naravno dostupnost kredita i bespovratnih sredstava. Bitno je spomenuti i faktor dužine proizvodnog procesa u građevinarstvu. Kao što je ranije navedeno, građevinski proces sačinjen je od brojnih faza. Sve faze moguće je grupirati u četiri osnovne faze procesa izgradnje.

Prva se faza odnosi na analizu izvodljivosti građevinskog projekta, druga je okrenuta projektiranju, treća na proces izgradnje, a četvrta faza odnosi se na predaju gotovog objekta i njegovo korištenje. Svaka od ovih faza traži određen vremenski period, a često dolazi i do kašnjenja u svakoj od njih. To objašnjava dugi vremenski razmak između trenutka početka procesa izgradnje i završetka građevinskog projekta. Ova karakteristika građevinskog sektora stvara mnogobrojne teškoće u vezi s već promjenjivom potražnjom za građevinskim proizvodima. Dakle, kako je ustanovljeno, građevinski projekti traju dugo, a odgovori na promjene u potražnji nisu u stanju pratiti ih istom brzinom. Sukladno zahtjevima građevinskog projekta, projekt započet u vremenu visoke potražnje i visokih troškova može biti dovršen u trenutku kad se na tržištu stvori višak ponude odgovarajućeg tipa smještaja. Međutim, nakon perioda niske potražnje i aktivnosti iznenadan rast potražnje ne može biti zadovoljen istog trenutka, već u čekanju za takav proces može proći i nekoliko godina. Uz nabrojane specifičnosti, moguće je navesti još nekoliko specifičnosti vezanih uz sam građevinski proizvod. Nekoliko primjera: proizvodnja po narudžbi, statičnost građevinskih objekata i upotreba velikih količina materijala u svrhu izgradnje.

Prethodno je istaknuto kako je građevinski sektor neophodan segment gospodarstva koji ostvaruje znatan udio u BDP-u, te omogućava zapošljavanje značajnog dijela radne snage. Osim očitog doprinosa po pitanju BDP-a i zaposlenosti, koji predstavljaju najvažnije ekonomske koristi od strane građevinskog sektora, postoji još čitav niz drugih ekonomskih, ali i ne usko ekonomskih doprinosa građevinskog sektora ukupnoj nacionalnoj ekonomiji.

Osim očitog efekta na zaposlenost i BDP, pod ekonomsku važnost građevinskog sektora ubrajamo još nekoliko stavki. Prvenstveno, moguće je istaknuti lokalni i nacionalni značaj sektora građevine. Na lokalnom nivou, građevinski sektor uz pomoć svojih projekata pruža zapošljavanje, te stvara tržište za lokalne dobavljače materijala i sva druga pomoćna područja usluga. Nacionalno, građevinski sektor izvršava rad na infrastrukturnim projektima, željeznicama i autocestama. Imajući u vidu materijale koje građevinski sektor koristi u svom poslovanju, ima direktan efekt na energetske učinkovitost te na direktnu borbu protiv klimatskih promjena. Kad je riječ o socijalnim doprinosima, važno je istaknuti pojam sigurnosti budući da građevinski propisi i ostali zakoni reguliraju građevinske objekte kako bi bili sigurni za upotrebu.

Kad se govori o atraktivnim građevinskim investicijama, područja s niskom stopom kriminala poglavito privlače potencijalne investitore. Tu je od velike važnosti i socijalni doprinos

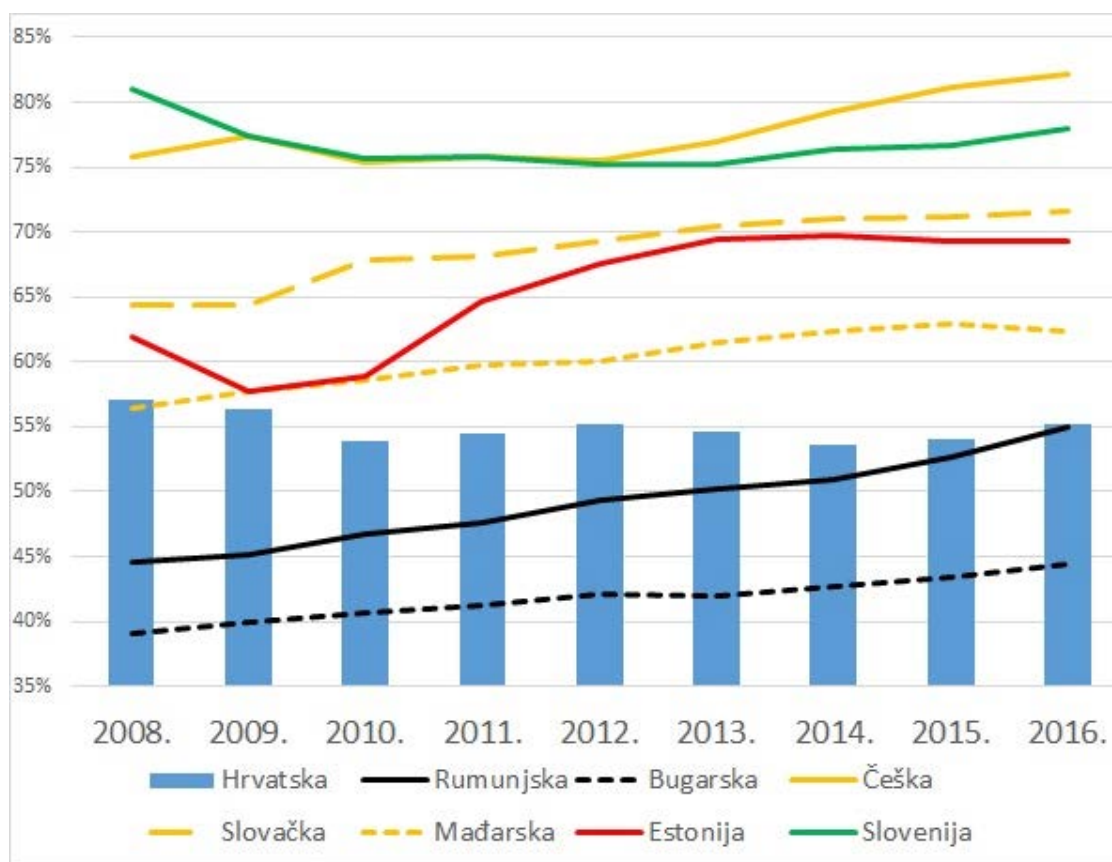
građevinarstva u vidu dodane vrijednosti, koji za primjer navodi parkirališta koja je moguće koristiti besplatno radi pružanja podrške lokalnom tržištu maloprodaje.

Građevinarstvo kao djelatnost u Republici Hrvatskoj, prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti, definirano je u području F – Građevinarstvo, a odnosi se na specijalizirane i opće građevinske djelatnosti izgradnje objekata i niskogradnje. Djelatnost se sastoji od rada na novim zgradama, te popravaka i preinaka na postojećim objektima, ali i za podizanje montažnih objekata na gradilištu od već izrađenih elemenata. U godinama koje su prethodile krizi, udio građevinskog sektora BDP-a Hrvatske bio je znatno veći. Od 2000.godine bruto domaći proizvod rastao je iz godine u godinu sve do 2008. godine, kada je zabilježena i dotad najviša vrijednost od 8,5 posto udjela u BDP-u. Nakon 2008. godine, udio građevinskog sektora u BDP-u Republike Hrvatske je u opadanju, a 2015. godine bio je na istoj razini kao i 2000. godine¹⁷ (Brkljača, 2021.)

Sljedeća neophodna stavka koja karakterizira građevinski sektor je, kao i sve druge grane ekonomije, podložnost općim ekonomskim uvjetima u zemlji. Građevinski sektor u Hrvatskoj posljednjih je godina pogođen krizom, što je moguće uočiti iz pada količine građevinskih radova, te pada zaposlenosti u sektoru. Ipak, pad sveukupnog gospodarstva sa sobom nosi i pad potražnje za nekretninama, te pad cjelokupne aktivnosti sektora jer građevinski djelatnici uglavnom budu među prvim gospodarskim djelatnostima koji predosjete dolazak krize, te su oni koji među posljednjima koji iz krize izlaze.

¹⁷ Ekspanzija građevinarstva: ima li prostora za daljnji rast?, Ivica Brkljača, 12. listopada 2021. Preuzeto s: <https://arhivanalitika.hr/blog/ekspanzija-građevinarstva-ima-li-prostora-za-daljnji-rast/>

Slika 3.2. Prikaz usporedbe obujma građevinskih radova Republike Hrvatske s drugim članicama EU u vremenskom razdoblju od 2008. do 2016.-te godine¹⁸

Izvor: Visok rast obujma građevinskih radova u 2019. godini, Hrvatska gospodarska komora, 2019. <https://www.hgk.hr/visok-rast-obujma-gradevinskih-radova-u-2019-godini>

Jednako tako, moguće je uočiti da je broj građevinskih radova u Republici Hrvatskoj od 2008. godine u stalnom opadanju. 2015. godine količina izvedenih građevinskih radova u Republici Hrvatskoj bila je niža za 32% u odnosu na 2010. godinu. Takvo kretanje građevinskih radova iza 2008. godine nije iznenadilo budući je cijelo razdoblje obilježeno slabijom potražnjom za nekretninama, visokim stupnjem usporavanja investicijske aktivnosti i nedostatkom opsežnih infrastrukturnih projekata¹⁹ (Kelebuš, 2013.)

Ekonomska se kriza negativno odrazila i na postotak zaposlenih u hrvatskom građevinskom sektoru. Do 2008. godine bio je naglašen trend rasta broja zaposlenih u građevinskom sektoru, te je u iste te godine u građevinskom sektoru bilo zaposleno najviše ljudi u cijelom

¹⁸ Visok rast obujma građevinskih radova u 2019. godini, Hrvatska gospodarska komora, 2019. Preuzeto s: <https://www.hgk.hr/visok-rast-obujma-gradevinskih-radova-u-2019-godini>

¹⁹ Analiza građevinarstva Hrvatske od 2008. do 2013, Kelebuš, 2013. Preuzeto s: <https://www.teb.hr/novosti/2013/analiza-gradevinarstva-hrvatske-od-2008-do-2013/>

promatranom razdoblju (oko 108.000 ljudi). Ekonomsku krizu koja je nastupila 2008. godine prati dugotrajan pad broja zaposlenih, a 2013. godine broj ukupno zaposlenih u građevinskom sektoru se gotovo prepolovio u odnosu na 2008.godinu, kada je zabilježen najveći broj zaposlenih u promatranom razdoblju²⁰ (Poljak, 2019.)

Uspješnost ekonomske situacije građevinskog sektora izraženo je poslovanjem poduzeća u istom. Proučavanjem osnovnih financijskih pokazatelja najistaknutijih građevinskih tvrtki u Hrvatskoj, skrenuta je pozornost na destruktivne efekte kojima su izložene tvrtke građevinskog sektora zbog ekonomske krize. Dovoljno je navesti podatak da se 10 najistaknutijih trgovačkih poduzeća privredne djelatnosti izgradnje stambenih i nestambenih zgrada od 2009. godine nosi sa stalnim padom ukupnih prihoda (izuzev 2012.godine, kad je zabilježen blagi rast u odnosu na 2011.godinu), te padom dobiti prije oporezivanja, padom broja zaposlenih, padom bruto marže i padom krajnje profitabilnosti imovine (Barbalić i Dunović, 2015.)

3.3. Važnost sektora za gospodarstvo Republike Hrvatske

Budući građevinski sektor ima centralnu ulogu u hrvatskom gospodarstvu, kojemu pridonosi oko 5% ukupnog BDP-a, ovaj diplomski stručni rad morao je sadržavati pregled trenutnog stanja građevinskog sektora.

Promatrajući prošlost ovog sektora, isti je oduvijek imao važnu ulogu i kao pokretač rasta BDP-a i kao svojevrsni katalizator drugih gospodarskih aktivnosti, možemo se prisjetiti samo raznih infrastrukturnih projekata, primjerice hotela i restorana koji nikako nisu mogli biti stvoreni bez uloge građevinskog sektora). Građevinski sektor je dosegao vrhunac neposredno prije ekonomske krize 2008. i od tada se polako oporavlja, tek u posljednjih nekoliko godina približavajući se sličnim rezultatima.

Hrvatski građevinski sektor u 2015. godini sačinjava oko 5% ukupnog hrvatskog BDP-a. Taj podatak označava znatan rast od perioda poslije ekonomske krize kad je iznosio oko 4% bruto domaćeg proizvoda (Jurčić, 2015.) Rast je bio konstantan od 2015. godine nadalje, a najveći uspjeh je dosegao 2020. neposredno prije početka pandemije korona virusa. Unatoč činjenici da se očekivalo da će slabljenje sveukupnog gospodarstva zahvatiti i građevinski sektor, do toga ipak još uvijek nije došlo. To je moguće prije svega objasniti određenim ciljanim politikama hrvatske Vlade te intenzivnim investicijskim ciklusom koji je ista pokrenula. Spomenuti je

²⁰ MIKROEKONOMSKI UZROCI KRIZE HRVATSKOG GOSPODARSTVA, Andrea Poljak, 2019. Preuzeto s: <file:///C:/Users/xyz/Downloads/2161885.pdf>

ciklus jednim dijelom financiran od strane Europske Unije, a omogućio je stvaranje velikog broja novih projekata za građevinska poduzeća, za čije je završavanje inače potrebno nekoliko godina²¹ (Strukturni fondovi, 2014.) Zatim, razorni potresi koji su u dva navrata pogodili Hrvatsku 2020. godine također su pridonijeli stvaranju još većih poticaja, a financijska sredstva su ovaj put otišla direktno za obnovu. Ti isti projekti obuhvaćaju između ostalog i investicije u stambene, turističke i industrijske prostore.

U želji da se prikaže što jasnija slika trenutnog stanja u građevinskom sektoru, uzeto je u obzir nekoliko osnovnih pokazatelja uspješnosti sektora. Za početak, napravljen je osvrt na indekse obujma građevinskih radova, koji prikazuju koliko je zgrada izgrađeno u jednoj godini u odnosu na godinu ranije.

Obujam građevinskih radova rastao je u usporedbi s prethodnom godinom u području visokogradnje, također i u području niskogradnje. Iako je navedeni indeks u 2016.-oj godini ukupno porastao za 3,3% u odnosu na prethodnu godinu, uzimajući u obzir sve sastavne komponente, visokogradnja je porasla za 8,7% u odnosu na prethodnu godinu, dok je niskogradnja ostala ispod 100%. Uočeni trend se nastavio, a 2019. je godina u kojoj su niskogradnje konačno uhvatile korak s visokogradnjom. Do 2021. indeks je porastao za 9,3% na godišnjoj razini, pri čemu su i visokogradnja i niskogradnja porasle za 9,9% odnosno 8,4% na godišnjoj razini²² (Tešija, 2022.)

Iako se ovo povećanje na godišnjoj razini čini nekako "ravnim", pogled na vrijednost ovih građevina govori drugu priču. U 2015. godini ukupna vrijednost izvedenih radova iznosila je 13,4 milijarde kuna. U razdoblju do 2021. godine ta je brojka u stalnom porastu te je u 2021. godini iznosila 21,8 milijardi kuna. Ukupno je vrijednost rasla po složenoj godišnjoj stopi rasta (CAGR) od 8,4%.²³ (Hina, 2022.)

Treba uzeti u obzir i nekoliko drugih pokazatelja. Prije svega izdane građevinske dozvole. U 2015. godini taj broj je iznosio 6.328, da bi se u 2021. godini povećao na 10.553. Ono što nam to može pokazati jest da se s većim brojem izdanih dozvola u narednom razdoblju, barem kratkoročno, očekuje puno više izgradnje. Proporcionalno je porasla i očekivana vrijednost ovih

²¹ SPORAZUM O PARTNERSTVU između Republike Hrvatske i Europske komisije za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za rast i radna mjesta u razdoblju 2014.-2020, Strukturni fondovi, listopad 2014. Preuzeto s: https://strukturnifondovi.hr/wp-content/uploads/2017/03/GLAVNI-DOKUMENT-Sporazum_o_partnerstvu_HR.pdf

²² Prema izvješću Eurostata građevinarstvu u Hrvatskoj se drži bolje od europskog prosjeka, Vuk Tešija, 6. listopad 2022. Preuzeto s: <https://baustela.hr/novosti/prema-izvjescu-eurostata-gradevinarstvu-u-hrvatskoj-se-drzi-bolje-od-europskog-prosjeka/>

²³ Vrijednost izvršenih građevinskih radova u drugom kvartalu porasla 13,3 posto, Hina, 8. rujna 2022. Preuzeto s: <https://n1info.hr/biznis/vrijednost-izvršenih-gradevinskih-radova-u-drugom-kvartalu-porasla-133-posto/>

radova, koja je s 20,87 milijardi kuna u 2015. narasla na preko 31,9 milijardi u 2021. godini²⁴ (Žabec, 2021.)

Dakle, imajući sve ovo na umu, koji su neki od pokretača ovog rasta? Prvo, trebali bi pogledati ponudu u jednadžbi. Jedan od glavnih problema s kojima se hrvatski građevinski sektor susreće u posljednjih nekoliko godina je nedostatak radnika, pogotovo kada krene snažan investicijski ciklus i ima više projekata nego što je građevinskih tvrtki na raspolaganju za te projekte. Dobivanje novih radnika zahtijeva vrijeme i kratkoročno se rješava uvozom stranih radnika, dok se dugoročno može potaknuti obrazovanjem. Također, pritisci na plaće iz susjednih zemalja poput Njemačke i Austrije također ovo čine većim izazovom, što zajedno dovodi do manjka radne snage, posebno za nove projekte izvan trenutnih kapaciteta građevinskih tvrtki. Drugo, rastući materijalni troškovi također predstavljaju izazov, nešto što je pogoršano u posljednjih nekoliko godina s inflatornim pritiscima, prekidima opskrbnog lanca, kao i trenutnim ratom u Ukrajini, koji djeluje kao neka vrsta "multiplikatora" za sva ova pitanja. Ovo je vidljivo ako analiziramo proizvođačke cijene građevinskog materijala navedene u nastavku, koje bilježe stalan rast u posljednjih nekoliko godina, ali veliki skok do 2022., koji iznosi 14% povećanja u odnosu na prethodnu godinu u ožujku²⁵ (Plemenčić, 2022.)

S druge strane, velika je potražnja za obnovom nakon potresa, izgradnjom i održavanjem infrastrukture, izgradnjom novih turističkih nekretnina, te konačno izgradnjom novih stambenih zgrada. Posebno je zanimljiva izgradnja stambenih zgrada, jer se ova metoda ne koristi samo zbog svoje osnovne namjene, a to je osigurati prostor za život, već i kao oblik ulaganja u Hrvatskoj. Svi ti čimbenici zajedno, kako na strani ponude tako i na strani potražnje, utjecali su na cijene novogradnje.

U 2015. godini prosječna prodana cijena jednog kvadratnog metra iznosila je 1416 eura. Za Zagreb je taj broj iznosio 1563 eura, dok je za ostala naselja taj broj iznosio 1274 eura. To je u stalnom porastu zadnjih nekoliko godina, te raste po CAGR-u od 4,24% za cijelu zemlju, 3,7% za Zagreb i 4,6% za ostala naselja. To bi značilo da je do 2021. prosječna prodajna cijena metra kvadratnog u Hrvatskoj iznosila 1.817 eura, što je povećanje od 28,3% u odnosu na 2015., dok

²⁴ U Hrvatskoj u prvih osam mjeseci 2021. eksplodirao broj izdanih građevinskih dozvola: Izdane su 6762!, Krešimir Žabec, 14. listopada 2021. Preuzeto s: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/u-hrvatskoj-u-prvih-osam-mjeseci-2021-eksplodirao-broj-izdanih-građevinskih-dozvola-izdane-su-6762-15109842>

²⁵ Novi podaci: U kolovozu najviše cijene građevinskog materijala u sedam godina, Luka Plemenčić, 10. rujna 2022. Preuzeto s: <https://baustela.hr/gradiliste/novi-podaci-u-kolovozu-najvise-cijene-građevinskog-materijala-u-sedam-godina/>

je u Zagrebu ta brojka iznosila 1.973 eura, što je povećanje od 24,4%, te na kraju, u ostalim naseljima godine iznosio je 1.673 eura i porastao je za 30,1%²⁶(Poslovni, 2022.)

Očekuje se nastavak svih ovih trendova, posebice u kratkom roku, jer se nastavljaju rastući troškovi inputa, cijene rada, kao i snažna potražnja za nekretninama. Još jedna stvar koja bi mogla imati značajniji utjecaj na građevinski sektor u cjelini u narednom razdoblju je potencijalno smanjenje raspoloživih sredstava EU, što bi moglo biti uzrokovano trenutnom humanitarnom krizom u Ukrajini, u kombinaciji sa snažnim inflatornim pritiscima diljem Europe koji moglo smanjiti ukupnu potrošnju EU-a na investicijske projekte.

²⁶ Prodaja stanova i dalje raste, cijene dostižu rekorde, slijedi li pad ili se trend nastavlja?, Poslovni, 5. lipanj 2022. Preuzeto s: <https://www.poslovni.hr/nekretnine/prodaja-stanova-i-dalje-raste-cijene-dostizu-rekorde-slijedi-li-pad-ili-se-trend-nastavlja-4340088>

4. UTJECAJ KRIZE NA HRVATSKO GOSPODARSTVO

U ovom poglavlju opisan je utjecaj ekonomske krize i krize izazvane pandemijom COVID-19 na hrvatsko gospodarstvo, kao i njihov utjecaj na sektor građevinarstva.

4.1. Utjecaj ekonomske krize u razdoblju 2008. – 2014. godina

Svjetska ekonomska kriza iz 2008.godine je počela 2007.godine u Sjedinjenim Američkim Državama. Ova kriza također se zove i „Subprime kriza“. Osnovni uzrok ove ekonomske krize bile su banke, osiguravajuća društva, „hedge“ fondovi. Navedeni su izdavali stambene kredite ljudima koji si te iste kredite nisu mogli financijski priuštiti i koji bi prije ili kasnije prestali otplaćivati rate kredita. Takve kredite zovemo „subprime“, odnosno drugorazredni krediti, po čemu je i kriza dobila ime. Ljudi s nižim i neredovitim primanjima su u ovakvim kreditima vidjeli šansu da kupe vlastiti dom, mogućnost koja je od početka bila nerazumna zbog nemogućnosti vraćanja kredita koja bi uslijedila. U tom vremenskom razdoblju obje su strane (dakle, i strana koja predstavlja banke, fondove i osiguravajuće kuće, te strana koja predstavlja ljude koji su dizali stambene kredite) osjećale određenu dozu sigurnosti jer je cijena nekretnina na tržištu stabilno rasla, pa je time stvoren dojam visoke likvidnosti koji se pokazao kao lažan. Navedenom rastu tržišta nekretnina je prethodila ekspanzivna monetarna politika niskih kamatnih stopa.

U 2020. godini hrvatski BDP smanjio se za 8,0%. Pad je počeo već 2019.godine, uglavnom zbog nižih domaćih i vanjskih potražnji i oštrog pada od 60,0% u sektoru turističkih aktivnosti. Između 2010. i 2020. godine hrvatski BDP doživio je porast od 3,1% što iznosi 353,7 milijardi kuna (46,0 milijardi eura). Broj poduzeća građevinskih sektora smanjio se za 11,6% u odnosu na ekonomsku krizu iz 2008. godine, te je između godina 2010.-2020., iznosio ukupno 34.570. Pad je bio uzrokovan propadanjem sveukupnog broja poduzeća u podsektoru proizvodnje (-26,6%), zatim uskog područja izgradnje (-16,4%) i podsektorom djelatnosti prodaje nekretnina (-4,9%) između 2010 i 2020 ²⁷ (Vlada Republike Hrvatska, travanj 2020.)

Nemogućnost vraćanja kredita od strane zajmoprimaca dovela je banke i investicijske fondove do izuzetnih gubitaka. 2007.godine u Sjedinjenim Američkim Državama veliki je broj banaka

²⁷ Program konvergencije Republike Hrvatske za 2020. i 2021. godinu, Vlada Republike Hrvatska, travanj 2020. Preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2020/Travanj/227%20sjednica%20VRH/Novi%20direktorij/227%20-%202%20Program%20konvergencije%20Republike%20Hrvatske%20za%202020.%20i%202021.%20godinu.pdf>

koje su bile usko specijalizirane za financiranje konkretno napomenutih vrsta kredita, odlučilo je proglasiti stečaj. Ovdje je važno naglasiti da su banke Europske Unije u promatranom periodu bilježile mnogo veće gubitke od banaka Sjedinjenih Američkih Država.

Banke u Sjedinjenim Američkim Državama u prvom trenutku uspijevaju izbjeći izniman pad profita iz nekoliko razloga, od kojih je presudan faktor visok iznos financijske pomoći koju je vlada Sjedinjenih Američkih Država odlučila dati bankama. Banke europskih zemalja su se u vremenskom razdoblju prije ekonomske krize u velikoj mjeri zaduživale u inozemstvu²⁸ (The Economics Daily, 2009). U promatranom razdoblju, sve su se značajnije europske banke koristile visokom financijskom polugom, čemu u dokaz ide i visok omjer gubitaka i kapitala. Dovoljno je istaknuti činjenicu da je tadašnji medijalni omjer financijske poluge spomenutih banaka iznosio 32. Navedeni je omjer financijske poluge iznimno riskantan, stoga bi i neznajni gubici ukupne imovine u velikoj mjeri smanjili ukupni kapital banke (Peša, Zubak, Mitrović, siječanj 2015.)

Europske banke su bile primorane refinancirati dugove koji su nastali promjenama na američkom tržištu, te su to morale učiniti po znatno višim kamatnim stopama. Takav potez je bankama omogućio dovoljno vremena te je većina europskih banaka ostala profitabilna do druge polovice 2008. godine. Ipak, banke nisu mogle ništa učiniti jer se kriza u drugoj polovici 2008. pogoršala te su mnoge banke završile godinu sa znatnim gubicima (Kruger, rujanj 2009.)

Prva svjetska banka koja je proglasila stečaj je Lehman Brothers. Taj je događaj izazvao paniku na međunarodnim tržištima jer je u to vrijeme Lehman Brothers bila četvrta najveća investicijska banka u Sjedinjenim Američkim Državama. Nastali strah i panika imali su kao posljedicu drastično smanjenje likvidnosti na međunarodnom financijskom tržištu. Ubrzo su europske banke, a među njima i banke Republike Hrvatske, bile u sličnoj situaciji kao i banke u SAD-u.

Kad se proučava ekonomska kriza u Republici Hrvatskoj treba napomenuti da je ona samo jedan od razloga za loše stanje u kojem se gospodarstvo našlo 2008. godine, te su mnogi problemi postojali i prije. Krajem 2008. godine svjetska gospodarska kriza manifestirala se i u Hrvatskoj, isprva stagnacijom gospodarskog rasta, potom smanjenom proizvodnjom i potrošnjom te na kraju padom BDP-a od 5,8% (Soudil, 11. kolovoz 2017.)²⁹ U razdoblju od

²⁸Unemployment in December 2008, The Economics Daily, 13 siječanj 2009. Preuzeto s: <https://www.bls.gov/opub/ted/2009/jan/wk2/art02.htm>

²⁹ HRVATSKA SE OPORAVLJA - Kriza je počela prije točno 10 godina - gdje smo danas?, Eduard Soudil, 11. kolovoz 2017, Glas Slavonije. Preuzeto s: <http://www.glas-slavonije.hr/340258/1/Kriza-je-pocela-prije-tocno-10-godina---gdje-smo-danas>

1994. do 2008. hrvatsko gospodarstvo imalo je visoku stopu gospodarskog rasta. Jedan od glavnih pokretača nacionalnog gospodarskog rasta je domaća potražnja, koja je rasla po stopi većoj od 6 posto godišnje između 2001. i 2008., odnosno brže od rasta BDP-a (Jurčić, 2016).

Između 2009. i 2010. stvarna potrošnja kućanstava pala je za gotovo 10% zbog nižih realnih neto dohodaka, što se odrazilo i na manje količine uvezene robe. Tijekom godina povećana je potražnja za domaćom proizvodnjom, dok je osobna potrošnja temeljena na zaduživanju pridonijela kontinuiranom rastu ukupnog inozemnog duga. (Hrvatska Narodna Banka, lipanj 2011.)³⁰ Međutim, povećanje potrošnje tog tipa nije popraćeno dovoljnim povećanjem stope štednje. Razlika između domaćih investicija i domaće štednje važan je ekonomski pokazatelj razine iskorištenosti stranih financijskih sredstava. U Hrvatskoj je navedena stopa u postotku BDP-a uvijek negativna: primjerice -10,9% u 2008. i - 6% u 2009. godini. Iako tranzicijskim zemljama treba vanjski dug kako bi se ubrzao razvoj, on ima smisla samo ako je investicija dugoročno isplativa i nije usmjerena na tekuću potrošnju (Milkotić, 2010.)

U izvještaju Europske komisije za 2011.godinu istaknuto je da je osnovna ranjivost hrvatskog gospodarstva prvenstveno vanjski dug. Taj izvještaj ne predstavlja izolirano stajalište, već je izraženo u nekoliko dokumenata financijskih institucija. Također je važno istaknuti kako nepovoljni tečajni odnosi utječu na povećanje inozemnog duga. Primjerice, slabljenje eura u odnosu na dolar i franak dovelo je do rasta vanjskog duga za oko 800 milijuna eura, što je rast od dva postotna boda u usporedbi s prethodnom godinom³¹ (Europska komisija, 2011).

Za vremenski period između 1990. do 2009. godine može se reći da je riječ o kriznom razdoblju, jer je realni rast BDP-a u tom razdoblju bio samo 6,8%, što znači da je prosječna godišnja stopa rasta ta dva desetljeća bila samo 1,6%. S druge strane, došlo je do promjene gospodarske strukture. Osnove gospodarstva poput industrijske proizvodnje i poljoprivrede gotovo su u potpunosti zapostavljene. Između 2009. i 2014. godine globalna ekonomska kriza stavila je u fokus slabosti hrvatskog gospodarstva, koje su dovele do šestogodišnjeg pada BDP-a. Obustava protoka kapitala i pad potražnje na globalnoj razini doveli su do pada BDP-a u mnogim zemljama u 2009. godini, uključujući i na razini čitave Europske Unije i svih njezinih članica u kojoj je i Hrvatska doživjela jedan od najvećih gospodarskih padova³² (Albert Eins, 2017).

³⁰ Godišnje izvješće 2010., Hrvatska Narodna Banka, lipanj 2011. Preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/122224/h-gi-2010.pdf/94880960-f4d8-46eb-88b0-1eeda0d56658>

³¹ Public finances in EMU – 2011, Europska komisija, 3. rujna 2011. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2011/ee3_en.htm

³² Nacionalni računi i BDP, Albert Eins, 7. studenog 2017, Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Nacionalni_ra%C4%8Duni_i_BDP&oldid=359269

Između 2009. i 2010. godine potrošnja prosječnih kućanstava pala je za gotovo 10% zbog pada realnog neto dohotka, što se razumljivo odrazilo i na smanjenje količine uvezene robe. Velik dio povećanja izvoza može se pripisati višku razne robe, dok su na uvoz negativno utjecale povišene cijene nafte i naftnih derivata, a to se negativno odrazilo i na obujam uvoza i izvoza prehrambenih proizvoda i energenata. Drugi čimbenik koji je snažno utjecao na pad ukupnog BDP-a bio je značajan pad investicija u fiksni kapital, budući su ukupne investicije u fiksni kapital pale za 11,8% u 2009. godini³³ (Eins, 2017).

Sveobuhvatni pad potražnje je drastično utjecao na razinu BDP-a Hrvatske u negativnom smislu te tijekom godina raste domaća potražnja, dok se privatna potrošnja temelji pretežito na zaduživanju, što je jedan od razloga kontinuiranog povećanja ukupnog inozemnog duga. Nadovezujući se na to, povećanje sklonosti potrošnji nije popraćeno povećanjem stope štednje. Razlika između domaćih ulaganja i prihvatljivog stupnja domaće štednje važan je ekonomski pokazatelj razine iskorištenosti stranih financijskih sredstava.

Nakon izbijanja ekonomske krize 2008. godine, u 2009. godini došlo je do pogubnih kretanja na tržištu rada. Utjecaj pada gospodarske aktivnosti i porasta skepticizma poslodavaca ukazuje na svojevrsni vremenski odmak u pokazateljima tržišta rada koji je postupno bivao sve očitiji. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, broj nezaposlenih bio je u rastu, kao što je i broj dostupnih radnih mjesta bio u padu. Negativni efekti gospodarske krize odrazili su se i na visinu prosječne mjesečne plaće, ali je osjećaj prosječne osobe tih učinaka sporiji, dok su pokazatelji zaposlenosti i nezaposlenosti statistički odmah ustanovljivi. Može se zaključiti da je nakon osam godina došlo do smanjenja broja zaposlenih, koja su obilježila 2009. godinu. Nezaposlenost je dosegla najnižu točku 2008. godine, da bi odmah nakon izbijanja gospodarske krize dosegla vrhunac, ali se ponovno stabilizirala 2014., kad je uočena promjena trenda u odnosu na prethodne godine, a broj nezaposlenih se počeo smanjivati. Iz analize statistika broja zaposlenosti, dolazi se do zaključka da je razina broja nezaposlenih 2008. i 2016. godine na gotovo identičnom nivou³⁴ (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2020)

³³ Nacionalni računi i BDP, Eins, A., 7. studenog 2017, Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Nacionalni_ra%C4%8Duni_i_BDP&oldid=359269

³⁴ Podaci Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2020. Preuzeto s: <https://www.geof.unizg.hr/wp-content/uploads/2022/01/Podaci-Hrvatskog-zavoda-za-zaposljavanje.pdf>

4.2. Utjecaj krize izazvane pandemijom COVID – 19

Pandemija korona virusa službeno je započela u prosincu 2019. godine u gradu Wuhanu, u provinciji Hubei u Kini te se od tamo nastavljala neobuzdano širiti svijetom. Sve su zemlje odabrale različite mjere u cilju nastojanja zaštite svog stanovništva, no većina se odlučila za neki oblik, drastičniji ili manje, ograničavanja mogućnosti kretanja vlastitog stanovništva, što je dovelo i do ograničavanja ekonomskih aktivnosti. Ekonomski efekti svjetske pandemije korona virusa brzo su privukli pozornost svijeta, ali i ekonomista koji su započeli procjene očekivanih smjerova u kojima bi se ovaj preokret mogao odraziti na gospodarstvo, te analize učinaka na gospodarstvo u kratkom roku. Proučavani su i slični scenariji kako bi se donosiocima ekonomskih politika olakšao zadatak u izboru optimalnih odluka. Prijašnje analize efekta izbijanja zaraznih bolesti poput SARS-a ili pandemije influence na svjetska gospodarstva, brojnim su novim istraživanjima služile kao podloge za analizu i zaključivanje u vezi s ekonomskim implikacijama koje bi mogla prouzrokovati pandemija korona virusa. Prethodne analize su demonstrirale kako su i u slučajevima kada je riječ o relativno malom broju zaraženih, a naročito onih sa smrtnim ishodom, svjetska financijska opterećenja velika i pogađaju zemlje van onih direktno zahvaćenih epidemijom³⁵ (Chong, 2020). Ekonomiste u tom slučaju zanima procjena eventualnih troškova i ostalih efekata koji bi se na direktan ili indirektan način mogli odraziti na gospodarske sektore te zemlje, i svih ostalih, pogotovo kad je u pitanju svjetska pandemija.

Tradicionalan pristup organizaciji ekonomije unutar zdravstvenog sektora je, najkraće rečeno, korištenjem podataka o mortalitetu i morbiditetu nastojati procijeniti gubitak budućeg dohotka. Tom izračunu se potom dodaju procijenjeni gubici vremena i dohotka ovlaštenog osoblja koji se za oboljele brine, kao i troškovi pomoćnih usluga. Na taj način dolazi do konačnog izračuna očekivanih financijskih troškova uzrokovanih promatranom bolešću. Dakako, ovo je tek početna točka sa isključivo zdravstvenog gledišta na način na koji pandemija korona virusa (ili bilo koja druga zarazna bolest) pogađa gospodarstva.

Sljedeći korak u završnoj kalkulaciji predstavljaju odluke o oštrinama mjera suzbijanja pandemije kao što su ograničavanja kretanja, zatvaranja poslovnih objekata, institucija i tvornica. Treći aspekt utjecaja je onaj psihološki. Nesigurnost koja prati novonastalu situaciju imat će efekt na odluke ekonomskih subjekata o vlastitoj egzistenciji te time i na njihove ekonomske izbore. Idući način na koji će pandemija utjecati na gospodarstvo su strategije

³⁵ Comparing SARS and Coronavirus economic impact, James Chong, 19. veljače 2020. Preuzeto s: <https://daxueconsulting.com/sars-and-coronavirus-economic-impact/>

ekonomske politike orijentirane ka suzbijanju negativnih posljedica ekonomske krize. Te strategije mogu biti polazna točka negativnih učinaka u slučaju da nadležni za donošenje politika pogrešno prosude stanje ili se odluče na pogrešne strategije. Određeni ekonomisti napominju kako prijašnja literatura ukazuje na način na koji reakcija Vlade generira dodatne dugotrajne poremećaje u gospodarstvima nego pojava samih virusa³⁶ (Baldwin, Weder and di Mauro, 2020). Utjecaj ekonomskih politika može imati i pozitivne efekte ukoliko su one prikladne potrebama gospodarstva. I na kraju, peti faktor, posebno značajan u slučaju gospodarstva Republike Hrvatske, koje je manjeg obujma i otvorenog tipa, predstavljaju događaji u inozemstvu. Većina prijašnjih istraživanja o utjecaju pandemija zaraznih bolesti je suglasna u zaključku da su otvorene ekonomije izloženije ekonomskim šokovima iz inozemstva, pogotovo onog pogođenog pandemijom, a hrvatsko gospodarstvo klasificiraju kao iznimno osjetljivo na šokove iz inozemstva. Spomenuti aspekti svaki na svoj način utječu na tržište te se u istom manifestiraju kao šok ponude i šok potražnje.

Šok ponude se očituje kroz redukciju proizvodnje zbog zatvaranja poduzeća kao dio strategije suzbijanja virusa, zatim radi otpuštanja zaposlenih ili zbog smanjenja njihove produktivnosti. Za vrijeme trajanja pandemije korona virusa to se očitovalo odlukom o radu od kuće tijekom samoizolacije ili potpunog ili djelomičnog zatvaranja obrazovnih institucija. Do šok ponude dolazi i zbog opterećenja gospodarskih trgovačkih partnera analizirane zemlje što uzrokuje oskudicu i visoke troškove posrednih dobara. Šok potražnje se očituje kroz redukciju svih komponenti agregatne potražnje zbog pada visine prihoda ekonomskih subjekata, restrikciju mogućnosti kretanja te neizvjesnosti očekivanja ekonomskog subjekta i investitora. Strategije ekonomske politike utječu na sve od navedenih efekata pandemije na gospodarstvo u svrhu umanjivanja njenih nepovoljnih posljedica. Ipak, imajući u vidu specifičnost pandemije korona virusa, nemoguće je primijeniti sigurnu taktiku u vidu donošenja ekonomske politike.

Jedan od ciljeva ovog diplomskog stručnog rada jest definirati utjecaj pandemije korona virusa na BDP Republike Hrvatske i elemente istog u drugom kvartalu te napraviti komparativnu analizu tog utjecaja sa ostalim državama članicama Europske Unije. Ekonomske posljedice pandemije korona virusa iznenadile su čitavo svjetsko tržište, iako stupanj pada varira od jedne do druge zemlje. Rezultati istraživanja pokazuju da bi se pad hrvatskoga gospodarstva 2020. godine trebao kretati između 6 i 11% (Državni zavod za statistiku, 2020.) Nakon toga je analizirana reakcija hrvatskog gospodarstva na pojavu šok ponude, a poslije na šok potražnje.

³⁶ Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes, Richard Baldwin, Beatrice Weder di Mauro, 18. ožujka 2020. Preuzeto s: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/mitigating-covid-economic-crisis-act-fast-and-do-whatever-it-takes>

Istraživanje također analizira efekte pandemije na tržište rada, na ključne pojmove kao što su produktivnost i stupanj zaposlenosti. Krajem 2019. godine nije se mogla niti naslutiti teška situacija u kojoj će se u prvoj polovici 2020. godine naći hrvatsko, ali i svjetsko gospodarstvo.

U svojim prognozama iz prosinca 2019. godine, Hrvatska Narodna Banka je procijenila stopu rasta hrvatskoga gospodarstva na 3% (ostvareno je 2,94%), ali je za 2020. godinu predviđeno blago usporavanje od 2,8%³⁷ (HNB, 2019.) Ispostavilo se da je stvarna ekonomska situacija bila znatno gora. Prognoze hrvatske Vlade iz ožujka 2020. ukazuju na mogući pad od 9,4% (Vlada Republike Hrvatske, 2020.)³⁸, dok Europska komisija u tom trenutku tvrdi da će isti biti 9,1% (Europska komisija, 2020.)³⁹. Kasnija revizija prognoze Europske komisije u izdanom je izvještaju povećala očekivanu stopu pada na 10,84% (Telegram, 2020.).⁴⁰

Prema prognozama Hrvatske Narodne Banke iz srpnja 2020. godine predviđeni pad je bio procijenjen na 9,7% (HNB, 2020). Nastale događaje s dvostrukim, pa i trostrukim šokom s pogleda ponude i potražnje već su pokušali objasniti neki autori. Šok ponude nastaje u trenutku kad poduzeća ne mogu nastaviti s uobičajenim poslovanjem zbog čega dolazi do obustave investicija i proizvodnje. Do šoka potražnje dolazi kad potrošači nisu u mogućnosti kupiti proizvode koje obično kupuju jer ih proizvođači nisu u stanju isporučiti ili zbog ograničenja karantene ne mogu do njih fizički doći. Promatrati šok ponude podrazumijeva pratiti sastavne dijelove bruto domaćeg proizvoda s proizvodne strane. Kvartalne brojke moguće je pojasniti mjesečnim indeksima za određene gospodarske djelatnosti, te one pružaju temelj za nadziranje aktivnosti hrvatskog gospodarstva u periodu zatvaranja u svrhu suzbijanja širenja virusa. (Grgurić, Pavić i Nadoveza, 2020)⁴¹.

Među navedenima najveći udio imaju prerađivačka industrija (15-16%), trgovina (oko 12%) te poslovanje nekretninama (blizu 10%)⁴² (Vlada Republike Hrvatske, 2014). Strukturu hrvatskog gospodarstva prevladavaju poslovanje nekretninama, djelatnosti pružanja smještaja

³⁷ Makroekonomska kretanja i prognoze, HNB, 6. srpanj 2019. Preuzeto s: https://www.hnb.hr/documents/20182/2846539/hMKP_06.pdf

³⁸ EKONOMSKA SUVERENOST, Hrvatska Vlada, 2020. Preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Dokumenti%20Vlada/Program%20Vlade%20Republike%20Hrvatske%20za%20mandat%202020.%20-%202024..pdf>

³⁹ Europski semestar 2020.: ocjena napretka u provedbi strukturnih reformi te sprječavanju i uklanjanju makroekonomskih neravnoteža i rezultati detaljnih preispitivanja u skladu s Uredbom (EU) br. 1176/2011, Europska komisija, 26. veljače 2020. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020-european_semester_country-report-croatia_hr_0.pdf

⁴⁰ Europska komisija znatno povećala procjenu rasta hrvatskog BDP-a, Telegram, 11. studeni 2020. Preuzeto s: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/europska-komisija-znatno-povecala-procjenu-rasta-hrvatskog-bdp-a/>

⁴¹ Pandemijski izazov: kako razdvojiti šok ponude i šok potražnje u uvjetima bolesti COVID-19, L. Grgurić, N. Pavić, O. Nadoveza, 2020. Preuzeto s: <http://www.ijf.hr/upload/files/file/nadoveza.pdf>

⁴² Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014. – 2020., Vlada Republike Hrvatske, kolovoz 2014. Preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2014/182%20sjednica%20Vlade/182%20-%20201.pdf>

te priprema i usluga prehrambenih namirnica. Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti ostvaruju rast udjela za razliku od ostalih čiji se udio smanjuje u vlastitu korist, te niz drugih djelatnosti koje su svrstane u ostale djelatnosti⁴³ (Arhivanalitika za Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske, 2020). Negativna kretanja u cjelokupnoj privredi zabilježena su u siječnju i veljači 2020. godine te je kriza izazvana korona virusom samo intenzivirala takva kretanja. Prema negativnom utjecaju izdvajaju se travanj i svibanj koji bilježe stopu pada industrijske proizvodnje od 11% do 12%. Uz ponovno otvaranje gospodarskih sektora negativna kretanja u privredi su bila najniža u lipnju (6,4%), što je gotovo upola manje nego u svibnju (12,4%).⁴⁴ (Hrvatsko društvo ekonomista, 2021.)

Kriza uzrokovana izbijanjem korona virusa je pretežno pridonijela padu proizvodnje trajnih proizvoda za masovnu potrošnju koji je u travnju dosegao skoro 60%. Značajan pad od 23% pojavio se odmah u ožujku s početkom zatvaranja različitih gospodarskih sektora, te se nastavlja i u svibnju i lipnju. Tijekom mjeseca travnja 2020.godine najveći rast bilježe proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i farmaceutskih pripravaka (32%) te kemikalija i kemijskih proizvoda (21%). Čitave godine proizvodnja farmaceutskih proizvoda doživljava pad zbog izrazitih negativnih kretanja u siječnju (37%), a proizvodnja kemijskih proizvoda te naftne preradevine imaju najveći rast kretanja u prerađivačkoj industriji u prvih šest mjeseci 2020. godine.⁴⁵ (Jukić, 2021.)

Pa ipak, određeni gospodarski sektori osjećaju ožujski pad veći od 40% (trgovina pićem, odjećom i srodni proizvodi, zatim motorna vozila, namještaj i slično). Unatoč otvaranju gospodarskih sektora u svibnju i lipnju, dolazi do pozitivnih pomaka u određenim gospodarskim sektorima, pa dio djelatnosti u lipnju bilježi dvoznamenkasti rast. Negativna kretanja započeta u ožujku i nastavljaju se tokom čitavog prvog polugodišta, ali je najsnažniji pad zabilježen u travnju (oko 26%), čemu su u najvećoj mjeri pridonijele protuepidemijske mjere. Najnižu stopu pada u doba zatvaranja bilježila je Trgovina na malo hranom, pićem i duhanskim proizvodima, dok je lošije rezultate ostvarila u lipnju, što je prvenstveno vezano za

⁴³ EKONOMSKA ANALIZA SEKTORA PROFESIONALNIH I POSLOVNIH USLUGA, Arhivanalitika za Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske, 2020. Preuzeto s: <https://www.cut.hr/resources/publikacije/9/Ekonomska%20analiza%20sektora%20profesionalnih%20i%20poslovnih%20usluga.pdf>

⁴⁴ Ekonomska politika Hrvatske u 2021. – Hrvatska poslije pandemije, Hrvatsko društvo ekonomista, 2021. Preuzeto s:

http://www.hde.hr/ekonomskapolitikahrvatske/publikacija/Ekonomska_politika_hrvatske_u_2021.pdf

⁴⁵ UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA EKONOMSKE ODNOSI S INOZEMSTVOM, Ivana Jukić, 2021.

Preuzeto s: <https://repozitorij.efos.hr/islandora/object/efos:4642/datastream/PDF/view>

znatno oslabljene turističke rezultate te sezone⁴⁶ (HNB, 2020.) Unatoč činjenici da se duhanski proizvodi svrstavaju u skupinu s prehrambenim proizvodima, promatrajući industrijske podatke, može se konstatirati da je njihova trgovina u velikoj mjeri pridonijela lošijim rezultatima trgovine na malo. Što se proizvodnje trajnih proizvoda za masovnu potrošnju tiče, očekivano je da bi trgovina neprehrambenim proizvodima u tom trenutku mogla ostvariti negativne rezultate.

No, oni su strogo ograničeni na travanj, te je s otvaranjem tržišta u svibnju ostvaren manji pad, dok je u lipnju primijećen čak i rast prometa. Navedeni rezultati potvrđuju mišljenje da su ekonomski subjekti fokusirani na kupnju najnužnijih dobara. Izražen ekonomski pad uzrokovan većinski protuepidemijskim mjerama pogodio je i trgovinu na veliko, čiji je pad u travnju iznosio oko 25%, a u svibnju oko 18%, dok u lipnju bilježi rast od oko 1% u usporedbi sa tim periodom 2019. godine. Što se tiče prometa uslužnih djelatnosti vezanih za turizam, od kojih su od posebnog značaja smještaj, u ovom sektoru streloviti pad kreće u ožujku (oko 60%) te se dodatno pojačava u travnju i svibnju (preko 90%). Pad je počeo jenjavati u lipnju, ali je bez obzira dostigao oko 80%. Dinamika čitavog procesa ukazuje na to kolika je povezanost između navedenih pojava s turističkim prometom, i u kolikoj je mjeri gospodarstvo Republike Hrvatske ovisno o turističkom sektoru.

Naglašen pad je zabilježen i u djelatnosti usluge hrane i pića (40% u ožujku, a čak 80% u travnju), te i u transportu i skladištenju hrane i pića (15% u ožujku, a 40% u travnju i svibnju). Obje djelatnosti ostvarile su nešto pozitivnije rezultate u lipnju, ali koji su i dalje značajno slabiji u odnosu na isti taj period u 2019.-oj godini. Trgovina nekretninama pokazuje negativnu dinamiku od siječnja 2020. godine te je godišnji pad zabilježen već u veljači, u periodu koji je prethodio uvođenju epidemijskih mjera, da bi zatim, za vrijeme oštrih protuepidemijskih mjera, promet u ovim sektorima pao za više od 25% (Benko, Krstanović i Sovulj, 2022)

Količinom izvedenih građevinskih radova u odnosu na prosjek 2019. i tijekom 2020. godine, indeks obujma jedino je u travnju ostvarivao slabiju vrijednost u odnosu na prosjek 2019. godine.⁴⁷ (Rogić Dumančić, Bogdan i Raguž Krištić, 2020.) Na temelju navedenih podataka moguće je utvrditi da je Hrvatska bila podložna negativnom šoku ponude, kojeg se u ekonomskoj teoriji pretežito tumači uz pomoć šoka na troškovnoj komponenti ili na proizvodnji

⁴⁶ Financijska stabilnost, HNB, srpanj 2020. Preuzeto s: <https://www.hnb.hr/documents/20182/3393533/h-fs-21.pdf>

⁴⁷ UTJECAJ COVID-19 KRIZE NA HRVATSKO GOSPODARSTVO, 24.kolovoz 2020. Preuzeto s: [file:///C:/Users/xyz/Downloads/1110813.004_Rogic_Bogdan_Raguz%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/xyz/Downloads/1110813.004_Rogic_Bogdan_Raguz%20(5).pdf)

posrednih dobara. Treba naglasiti i da je jedna od posljedica uvođenja epidemioloških mjera bilo sužavanje ponude dostupne radne snage, što uvelike usporava proizvodnju.

Među ostalim, i manja proizvodnja posrednih dobara pokazuje šok ponude zbog usporene proizvodnje dobara koja je njihov osnovni sastavni čimbenik. Proizvodnja posrednih dobara konačno u lipnju iste godine doživljava ponešto pozitivniji rezultat, poslije pada od 11% (travanj) i 13% (svibanj).⁴⁸ (Europska Središnja Banka, 2020.) Pribroji li se tome i nepobitna činjenica da je epidemija zahvatila sve članice Europske Unije, u ovo ubrajamo i otežanu opskrbu neophodnim posrednim dobrima iz inozemstva. Dostupne podatke vezane za bruto domaći proizvod moguće je protumačiti i promatranjem stopa rasta na kvartalnoj razini za navedene djelatnosti. Najveći razlog pada ukupnog BDP-a u iznosu od 15% u drugom kvartalu sa strane proizvodnje pružile su poslovne djelatnosti iz sektora trgovine i usluge hrane koje su doživjele pad od 33,7%. Djelatnosti informacije i komunikacije bilježile su pozitivno kretanje (rast 1,8%), a poslovanje nekretninama je u istom promatranom vremenskom razdoblju neznatno palo (0,25%). To dovodi do ukupnog pada u djelatnosti usluge od oko 20%, dok građevinarstvo doživljava stagnaciju (rast od 0,3%). Prerađivačka industrija bilježi pad u iznosu od 9%, dok je pad u preostalim gospodarskim sektorima ipak dosta manji (oko 8%).⁴⁹ (Jurčić, 2020.)

4.3. Utjecaj ekonomske krize i krize izazvane pandemijom COVID-19 na sektor graditeljstva

Građevinarstvo je gospodarska grana koja ostvaruje značajan udio bruto dodane vrijednosti, zapošljava golem broj radne snage te svojom svestranošću stimulira razvoj mnogih drugih djelatnosti, ponajviše industrije građevinskog materijala, kemijske industrije, metalne industrije, industrije namještaja i naravno drvne industrije. Udruženje graditeljstva Hrvatske gospodarske komore najmnogoljudnije je, s oko 15.000 zaposlenih, odnosno 11% ukupnih gospodarskih subjekata u Republici Hrvatskoj i dohotkom od 53 milijardi HRK. (Hrvatska gospodarska komora, 2021.)⁵⁰

⁴⁸ Što je inflacija?, Europska Središnja Banka, 2020. Preuzeto s:

https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me-more/html/what_is_inflation.hr.html

⁴⁹ Ekonomska politika Hrvatske u 2021. – Hrvatska poslije pandemije, Ljubo Jurčić, 17. rujan 2020. Preuzeto s:

http://www.hde.hr/ekonomskapolitikahrvatske/publikacija/Ekonomska_politika_hrvatske_u_2021.pdf

⁵⁰ Pregled aktivnosti Odjela za graditeljstvo Hrvatske gospodarske komore 2016. – 2021., Hrvatska gospodarska komora, 24. svibanj 2021. Preuzeto s: <https://www.hgk.hr/pregled-aktivnosti-odjela-za-graditeljstvo-hrvatske-gospodarske-komore-2016-2021-2022>

Prema anketi odbora CECE-a, koja je provedena u razdoblju od 23.-27. ožujka, gotovo trećina članova ocijenila je građevinarstvo „teško pogođenim” pandemijom COVID-19, a njih 30% je već tada obustavilo proizvodnju. Ovo istraživanje provedeno je među članicama CECE-a, udruženja koje zastupa interese nacionalnih udruženja proizvođača građevinske opreme u 13 europskih zemalja, uključujući oko 1.200 tvrtki koje su izravno i neizravno zapošljavale oko 300.000 ljudi. U svom godišnjem gospodarskom izvješću, objavljenom 30. ožujka, CECE je istaknuo da je početkom 2020. godine indeks poslovne klime pokazao optimističan trend, koji se s ranim znakom poremećaja COVID-19 brzo pretvorio u dramatičan pad. U svojem izvješću, koje je obznanjeno prije pandemije, CECE je predvidio „meko slijetanje” u 2020. s umjerenim padom tržišta u cijeloj industriji, ali izvanredne okolnosti globalnog lockdown-a demantirale su predviđanja. Ipak CECE sada dodaje optimističnu poruku: „budući da je prije krize COVID-19 postojala velika potražnja građevinskih strojeva i mnogi projekti su u tijeku i nisu otkazani, CECE je optimističan u pogledu mogućnosti da se industrija oporavi čim se stvore uvjeti, tj. prevlada virus”⁵¹ (CECE ANNUAL ECONOMIC REPORT, 2022.)

Kronični manjak radne snage u graditeljstvu jedan je osnovnih limitirajućih čimbenika te nezaobilaznih hendikepa koji tereti građevinska poduzeća u poslovanju. U posljednje vrijeme, graditeljski je sektor zadesio ogroman odljev kvalificiranih radnika iz Republike Hrvatske. Najveći se manjak primjećuje kod radne snage majstorskih zanimanja, poput zidara, tesara, keramičara, soboslikara. Poznati su brojni slučajevi u kojima su građevinske tvrtke bile prisiljene odbiti poslove jer nisu bile u stanju osigurati zadovoljavajući broj radnika. Navedeni trend posebno dolazi do izražaja ulaskom Republike Hrvatske u Europsku Uniju, što je omogućilo neometano kretanje stanovništva zemljama pripadnicama, naročito nakon liberalizacije tržišta rada u Njemačkoj. Izgubljene je zaposlenike nemoguće nadomjestiti, čak niti uz pomoć povjeravanja dijela posla drugim izvođačima, jer su skoro svi poslovni subjekti žrtve istog problema.

Usprkos trudu koji je uložen u potragu za radnom snagom putem HZZ-a te organizacijom sajmova poslova, nije bilo moguće nadomjestiti izgubljene radnike jer na tržištu rada na području Republike Hrvatske naprosto nije bilo zadovoljavajućeg broja kvalificiranih radnika. Uzevši u obzir takvo stanje, dan je poseban značaj izmjenama zakona koji propisuju uvoz inozemne radne snage, odnosno ukidanju kvotnog sustava. Zakon o uvozu inozemne radne

⁵¹ CECE ANNUAL ECONOMIC REPORT, ožujak 2022. Preuzeto s:
<file:///C:/Users/xyz/Downloads/CECE%20Annual%20Economic%20Report%202022.pdf>

snage je posljedično tome izmijenjen te je novi zakon primjenjivan od 2021-e godine⁵² (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2022.)

Od početka ekonomske krize 2008. godine u graditeljskom sektoru ostalo je prazno oko 60.000 radnih mjesta. Promatrajući potom vremensko razdoblje od 2014-te godine, kada se u graditeljstvu Republike Hrvatske situacija krenula vraćati u ravnotežu, Hrvatska Gospodarska Komora je ustanovila značajan odljev kvalificiranih radnika. Ovaj je trend sve naglašeniji od 1. srpnja 2015. godine, kada se dogodio izrazito velik odljev kvalificiranih radnika iz Republike Hrvatske ka gospodarski naprednijim državama članicama. Ovdje je riječ o radnicima kao što su zidari, tesari, keramičari i slično. Porastao je i interes za pohađanjem strukovnih škola građevinskih zanimanja, što je pozitivan znak koji bi, ukoliko se tada kvalificirani radnici odluče ostati u Republici Hrvatskoj, također znatno olakšao novonastali problem manjka kvalificirane radne snage.

Građevina je jedan od malobrojnih sektora koji u 2020. nije toliko osjetio posljedice korona krize. Međutim i građevinskim tvrtkama sve je teže poslovati jer uslijed pandemije Covida-19 rastu cijene sirovina i građevinskog materijala. Prošlu godinu većina od deset najvećih kompanija ipak je završila s osjetnim ratom prihoda i dobiti.

Indirektan utjecaj graditeljstva u Hrvatskoj iznosi oko 12 posto bruto domaćeg proizvoda (BDP), jer na sebe veže industriju građevinskog materijala, cementa, nafte, drvnu industriju i metal. Uz to, procjena je da građevinski sektor zapošljava oko 120.000 radnika⁵³ (Skender, 2020.)

Sve to dovoljno govori o važnosti građevine za gospodarsko zdravlje zemlje. Dobra vijest jest da su ekonomski analitičari uglavnom optimistični kad govore o građevinskom sektoru, bez obzira na otežano poslovanje zbog korona krize, jer očekuju rast investicija u privatnom i javnom sektoru, pri čemu će veliki infrastrukturni projekti najvećim dijelom biti financirani europskim novcem. Vodeća građevinska grupacija u Hrvatskoj je austrijski Strabag, a u našoj zemlji posluje kroz nekoliko tvrtki.

Kad se gledaju pojedinačni poslovni rezultati kompanija među prvih deset nalaze se Strabag d.o.o. i splitski Pomgrad Inženjering, također u stopostotnom vlasništvu Austrijanaca. Izvan top 10 ostala je tvrtka Strabag d.d. Glavna podružnica za građevinarstvo Zagreb. Zbirno gledajući,

⁵² Radne dozvole za zapošljavanje stranaca i test tržišta rada, Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2022. Preuzeto s: <https://www.hzz.hr/usluge/radne-dozvole-za-zaposljavanje-stranaca-i-test-trzista-rada/>

tri najveće Strabagove tvrtke prošle godine imale su više od 1,6 milijardi kuna prihoda. Strabag djeluje u svim područjima građevinarstva, primjerice Pomgrad je specijaliziran za pomorske radove u građevinarstvu (luke, marine, podmorski cjevovodi i dr.). U Hrvatskoj je Strabag ipak najpoznatiji po velikim infrastrukturnim projektima (autocesta Zagreb-Macelj, dionice autoceste Split-Ploče, pročištač otpadnih voda u Zagrebu itd.). Trenutno je Strabagova operativa angažirana na izgradnji pristupnih cesta za Pelješki most, što je posao vrijedan 478,3 milijuna kuna bez PDV-a ⁶³ (Lider, 2022.)

Pojedinačno najveća domaća građevinska tvrtka prema prošlogodišnjem prihodu je Dalekovod. Lani je imao gotovo 1,1 milijardu kuna prihoda (5,67 posto u odnosu na godinu prije) i 47,3 milijuna kuna dobiti prije oporezivanja. Dalekovod d.d. najveća je tvrtka unutar Dalekovod grupe, koju čini 16 povezanih tvrtki. Glavnina prihoda dolazi od izgradnje dalekovoda u inozemstvu (uglavnom na tržištu Skandinavije) i domaćih projekata izgradnje željezničke infrastrukture. U prošloj godini Dalekovod grupa imala je 1,3 milijarde kuna prihoda.⁵⁴ (Dalekovod d.d., 2020.)

⁶³ 1000 najvećih: S više od milijardu kuna prihoda 101 kompanija, Lider, 23. lipanj 2022. Preuzeto s: <https://lidermedia.hr/1000-najvecih/1000-najvecih-s-vise-od-milijardu-kuna-prihoda-101-kompanija-143540>

⁵⁴ NEREVIDIRANI FINACIJSKI IZVJEŠTAJI I-XII MJESEC 2020. GODINE DALEKOVOD GRUPA, Dalekovod d.d., 2020. Preuzeto s: <https://www.dalekovod.hr/EasyEdit/UserFiles/financije/2020/1Y%20nerev/financijsko-izvjesce-q4-2020-nerevidirano-konsolidirano-nekonsolidirano.pdf>

Slika 4.1. Prikaz poslovanja u brojkama 10 najistaknutijih hrvatskih građevinskih poduzeća

TOP 10 GRAĐEVINSKIH TVRTKI				
	UKUPNI PRIHOD		DOBIT/GUBITAK	
	UKUPNI PRIHOD (U 000 HRK)	PROMJENA '20/'19(%)	DOBIT/GUBITAK (U 000 HRK)	PROMJENA '20/'19(%)
DALEKOVOD	1.091.446	5,87	47.333	197,12
KAMGRAD	1.080.714	-2,29	78.570	-5,19
STRABAG	1.001.235	40,33	53.748	192,93
GP KRK	753.414	9,77	25.178	73,91
RADNIK	730.453	41,03	50.287	28,60
GIP PIONIR	656.910	-0,73	30.824	-51,94
SWIETELSKY	491.181	41,93	30.481	77,78
OSIJEK-KOTEKS	451.103	40,77	33.222	467,48
POMGRAD INŽENJERING	430.310	31,47	40.792	100,27
MONTER-STROJARSKE MONTAŽE	401.191	62,05	15.502	197,62

Izvor: Pogledajte kako su lani poslovali domaći građevinski divovi, vodeća tvrtka ostavila je konkurenciju u prašini. Filipović, 2022. Preuzeto s: <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/poslovni-rezultati-gradevinske-tvrtke-2021-foto-20220615>

Prema podacima DZS-a obujam građevinskih radova zabilježio je u ožujku dvoznamenkastu godišnju stopu rasta od 16 posto (kalendarski prilagođeni indeksi), nastavivši trend godišnjeg rasta deseti mjesec zaredom. Dvoznamenkasti rast obujma građevinskih radova zabilježen je zadnji put u prvim mjesecima 2019. U ožujku je pozitivan doprinos došao i od izgradnje zgrada (16,5%) i od izgradnje na ostalim građevinama (15,3%)⁵⁵ (Državni zavod za statistiku, 2022.)

Prema izvornim indeksima, rast obujma građevinskih radova bio je još izraženiji odnosno bio je viši za 20 posto u odnosu na ožujak 2020. Posljedično, u prvom tromjesečju 2021. prema izvornim indeksima, u odnosu na isto razdoblje 2020. obujam građevinskih radova viši je za 6,6 posto, a prema kalendarski prilagođenim za 7,5posto. Nadalje, u prva tri mjeseca je izdano 2.706 odobrenja za građenje što u odnosu na isto razdoblje lani predstavlja rast za gotovo 28

⁵⁵ INDEKSI GRAĐEVINSKIH RADOVA U SRPNJU 2022. – privremeni podaci, Državni zavod za statistiku, 21. rujna 2022. Preuzeto s: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29636>

posto. Od toga, 2.235 dozvola odnosi se na gradnju zgrada, dok se preostale dozvole odnose na ostale građevine.⁵⁶ (Mineral gradnja, 2022.)

Ovakva kretanja u skladu su s očekivanjima te i u nastavku godine očekujemo da će, uz početak gospodarskog oporavka, upravo građevinski sektor biti jedan od rijetkih djelatnosti na koje aktualna kriza uzrokovana pandemijom COVID-19 neće imati značajniji negativan utjecaj.

Naime, upravo je, osim poljoprivrede i IT-a, građevinarstvo bio jedini sektor koji je pozitivno pridonio BDP-u, ublažavajući tako ukupne negativne trendove u gospodarstvu u prošloj godini. Broj zaposlenih u građevinarstvu raste od studenog 2015. godine, a krajem travnja 2021. dosegnuo je brojku od 126.772 (+8.159 na godišnjoj razini), odnosno 7,9 posto od ukupnog broja osiguranika HZMO-a⁵⁷ (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2021.)

Daljnji rast u ovoj godini trebao bi biti potaknut ulaganjem u infrastrukturu (financiranu iz fondova EU) i tržište nekretnina. Očekivanja pretpostavljaju da će pandemija biti stavljena pod kontrolu tijekom drugog tromjesečja te da će glavna turistička sezona biti relativno uspješna, a poslovni i potrošački optimizam u uzlaznoj putanji. Nastavak povoljnih kretanja u segmentu stanogradnje osim okruženja niskih kamatnih stopa podržan je nastavkom subvencioniranih stambenih kredita (u sklopu APN programa koji je produljen do 2023. godine) te nužnom obnovom potresom pogođenih područja. Ne treba izostaviti ni pozitivna očekivanja doprinosa obnove Grada Zagreba rastu aktivnosti na tržištu nekretnina, ali i građevinskog sektora u cjelini, zaključuju analitičari RBA⁵⁸ (Raiffeisen Bank, 2021.)

⁵⁶ U prvih sedam mjeseci obujam građevinskih radova porastao 4,4 posto, Mineral gradnja, 30. rujna 2022. Preuzeto s: <https://www.mineral.com.hr/8077/U-prvih-sedam-mjeseci-obujam-gradjevinskih-radova-porastao-44-posto>

⁵⁷ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje i u rujnu 2021. bilježi kontinuirani porast broja osiguranika, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 7. listopada 2021. Preuzeto s: <https://www.mirovinsko.hr/hr/hrvatski-zavod-za-mirovinsko-osiguranje-i-u-rujnu-2021-biljezi-kontinuirani-porast-broja-osiguranika/1950>

⁵⁸ Rast obujma građevinskih radova nastavljen u travnju, 23. lipnja 2021. Preuzeto s: <https://www.rba.hr/en/-/rast-obujma-gradjevinskih-radova-nastavljen-u-travnju>

5. REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

5.1. Poslovni profil poduzeća Ta grad d.o.o.

Poduzeće Ta-grad d.o.o. ima sjedište u Zagrebu i bavi se građevinskom djelatnošću. Pripada kategoriji srednje velikih poduzeća jer ima 53 zaposlenika. Od toga je pet inženjera građevinarstva, dva djelatnika koja obavljaju ekonomske poslove te četrdeset i šest građevinskih radnika. Većina građevinskih radnika je s područja Republike Hrvatske te je nekoliko njih iz Bosne i Hercegovine i Albanije.

Poduzetnik i vlasnik poduzeća Ta-grad d.o.o. Antun Trojnar odrastao je u obitelji građevinskih obrtnika. Djed i otac bavili su se izgradnjom i renoviranjem dugi niz godina. Građevinski posao započeo je djed današnjeg vlasnika poduzeća koji se također zvao Antun Trojnar već 1951. god., a do tada je radio kao građevinski poslovođa kod gosp. Stanka Horvata, jednog od tadašnjih najpoznatijih zagrebačkih graditelja. Već 1964. godine u izvođenju poslova pridružio mu se i njegov sin Boris Trojnar te sve do 1993. godine izvode građevinske radove na svim važnijim objektima u Zagrebu, ali i diljem Hrvatske.

Današnji vlasnik i direktor poduzeća Antun Trojnar svoju prvu građevinsku zanatsku radnju otvara 1985. godine, a firmu Ta-grad d.o.o. osniva u suradnji sa svojim bratom Anđelkom Trojnarom 1994. godine.

U vrijeme kada je poduzeće nastalo, a to su bile 90-te godine 20-tog stoljeća poslovnih prilika u graditeljstvu bilo je izuzetno mnogo. U to vrijeme završio je Domovinski rat i počela je ubrzana izgradnja i obnova razrušenih dijelova zemlje. Isto tako u to vrijeme započinje intenzivna obnova grada Zagreba i upravo u tom segmentu poduzeće Ta-grad d.o.o. iskorištava poslovnu priliku. Svoje poslovanje usmjerava u restauraciju i renovaciju zaštićenih spomenika kulture u gradu Zagrebu, ali i diljem Hrvatske. Neki od projekata su: Obnova pročelja i kupole Umjetničkog paviljona na Zrinjevcu, Obnova pročelja zgrade Sabora Republike Hrvatske, Sanacija zidina Medvedgrada, Obnova pročelja Hrvatske narodne banke, Obnova pročelja i krovništa Kamenitih vrata te mnoge druge projekte na području zaštićene gradske jezgre. Osim restauracije i obnove spomenika kulture, poduzeće obavlja i poslove gradnje stambenih i nestambenih objekata te projekte energetske obnove, najčešće škola i vrtića grada Zagreba.

Slika 5.1. Umjetnički paviljon u Zagrebu

PROJEKT:

Obnova pročelja i kupole

GODINA PROJEKTA:

2007. – 2011.

Izvor: web stranica poduzeća Ta-grad d.o.o., preuzeto s: <https://www.ta-grad.hr/projekti.html>

Poduzeće poslove najčešće dobiva preko javnih natječaja, raspisanih od strane Grada Zagreba, Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine, Fonda za obnovu grada Zagreba te sličnih institucija. Na javnim natječajima najčešće projekt dobiva poduzeće s najnižom cijenom ponude, a ponekad se boduju i specifična iskustva inženjera graditeljstva koji su ujedno i voditelji gradilišta te jamstveni rok kojim je poduzeće obvezano otkloniti nastale nedostatke na projektu nakon njegovog izvršenja, ukoliko do takvih nedostataka dođe. Jedan od nedostataka javnih natječaja je taj što poduzeća često moraju umanjiti svoj profit tj. cijenu izvođenja radova kako bi na kraju dobili taj natječaj, a neke od prednosti su sigurnost takvog poslovanja tj., sigurnost plaćanja po završetku posla od strane institucija. Taj način poslovanja je sigurniji u odnosu na poslovanje s drugim poduzećima ili fizičkim osobama.

Na području grada Zagreba postoji samo nekoliko poduzeća koja posjeduju tehnologiju i radnu snagu za prihvaćanje zahtjevnih restauracijskih poslova u zaštićenoj zoni gradske jezgre. Uz Ta-grad d.o.o., to su: Hedom d.o.o., Ing-grad d.o.o., Teh-gradnja d.o.o. i Kamgrad d.o.o. Oni su ujedno direktna konkurencija Ta-gradu na javnim natječajima.

5.2. Analiza poslovanja od 2008. – 2014. godine

Financijski pokazatelji koji će se koristiti u ovom radu su pokazatelji likvidnosti, zaduženosti, aktivnosti, ekonomičnosti i profitabilnosti. Financijski izvještaji koji će se koristiti u radu su bilanca i račun dobiti i gubitka.

Bilanca je osnovni godišnji financijski izvještaj koji prikazuje stanje imovine, kapitala i obaveza na određeni dan. Sastoji se od aktive i pasive, osnovno svojstvo bilance je ravnoteža što znači da na kraju promatranog razdoblja aktiva mora biti jednaka pasivi i obrnuto. Račun dobiti i gubitka prikazuje prihode i rashode, tj. dobit ili gubitak ostvareni u promatranoj godini. Za razliku od bilance račun dobiti i gubitka prikazuje poslovanje tijekom cijele godine.

Financijski pokazatelji su omjer dvaju ili više ekonomskih veličina koji se mogu pronaći u bilanci te računu dobiti i gubitka. Likvidnost je sposobnost poduzeća da podmiruje svoje kratkoročne financijske obaveze, tj. da je poduzeće sposobno kroz svoju imovinu podmiriti kratkoročne obveze. Likvidnost je ključan faktor za održavanje financijske stabilnosti i omogućuje tvrtkama da ispune svoje obveze, kao što su plaćanja dobavljačima ili isplata kamata investitorima. Postoje različiti načini na koje tvrtke i financijske institucije mogu poboljšati svoju likvidnost, poput prodaje imovine, smanjenja zaliha, poboljšanja naplate potraživanja ili povećanja kapitala.

Razlikuju se četiri vrste likvidnosti:

- a) Koeficijent tekuće likvidnosti
- b) Koeficijent ubrzane likvidnosti
- c) Koeficijent trenutne likvidnosti
- d) Koeficijent financijske stabilnosti

Koeficijent tekuće likvidnosti stavlja u omjer cjelokupnu kratkotrajnu imovinu uključujući i zalihe i kratkoročne obveze. Smatra se da je optimalan omjer kratkoročne imovine i kratkoročnih obveza 2:1 jer pruža pokriće obveza uz uvjet da se kratkoročna imovina smanji za 50 posto.

$$\text{Koeficijent tekuće likvidnosti} = \frac{\text{Kratkotrajna imovina}}{\text{Kratkoročne obveze}}$$

Koeficijent ubrzane likvidnosti je pokazatelj likvidnosti koji se koristi za procjenu sposobnosti tvrtke da podmiri svoje kratkoročne obveze pomoću svoje najlikvidnije imovine, isključujući

pri tome zalihe iz izračuna. Ovaj pokazatelj mjeri koliko brzo poduzeće može pretvoriti svoju najlikvidniju imovinu (gotovina, kratkoročna potraživanja) u gotovinu kako bi podmirilo svoje kratkoročne obveze.

Koeficijent ubrzane likvidnosti se izračunava dijeljenjem ukupne najlikvidnije imovine tvrtke s njenim ukupnim kratkoročnim obvezama. Općenito se smatra da bi koeficijent ubrzane likvidnosti trebao iznositi najmanje 1 ili više, što znači da tvrtka ima dovoljno najlikvidnije imovine za podmirenje svojih kratkoročnih obveza.

$$\text{Koeficijent ubrzane likvidnosti} = \frac{\text{Tekuća imovina - zalihe}}{\text{Kratkoročne obveze}}$$

Koeficijent trenutne likvidnosti stavlja u omjer novac i kratkoročne vrijednosne papire kratkoročnim obvezama. Te dvije kategorije su poduzeću stalno na raspolaganju za podmirenje obaveza, a ujedno i pokazatelj likvidnosti najvišeg stupnja. Poželjno je da je taj pokazatelj veći ili jednak 1.

$$\text{Koeficijent trenutne likvidnosti} = \frac{\text{Novac + kratkoročni vrijednosni papiri}}{\text{Kratkoročne obveze}}$$

Ovaj pokazatelj mjeri odnos između ukupne imovine i ukupnih dugoročnih obveza poduzeća, što može ukazati na financijsku sposobnost poduzeća da ispuni svoje dugoročne obveze. Koeficijent financijske stabilnosti se izračunava dijeljenjem ukupne imovine poduzeća s njegovim ukupnim dugoročnim obvezama. Ukoliko je koeficijent manji od 1 to znači da se iz dijela dugoročnih izvora financira kratkotrajna imovina, ako je koeficijent veći od 1 to znači da je dugotrajna imovina financirana iz kratkoročnih obveza, tj. da postoji manjak obrtnog kapitala.

$$\text{Koeficijent financijske stabilnosti} = \frac{\text{Dugotrajna imovina}}{\text{Kapital + dugoročne obveze}}$$

Pokazatelji zaduženosti pokazuju strukturu kapitala, tj. financira li se poduzeće vlastitim ili tuđim izvorima. Računa se kao omjer ukupnih obaveza i ukupne imovine. Idealno, koeficijent zaduženosti bi trebao biti manji od 1, što bi značilo da poduzeće ima više vlastitog kapitala nego što ima dugova. Koeficijent zaduženosti je koristan za procjenu financijske stabilnosti poduzeća i njegove sposobnosti da podmiri dugove. Ovaj pokazatelj može biti koristan za investitore, vjerovnike i financijske analitičare koji žele procijeniti financijsku održivost poduzeća.

$$\text{Koeficijent zaduženosti} = \frac{\text{Ukupne obveze}}{\text{Ukupna imovina}}$$

Pokazatelji aktivnosti prikazuju koliko puta obrnemo imovinu kako bi se ostvario prihod. Također prikazuje koliko efikasno poduzeće koristi svoju imovinu kako bi ostvarilo profit. Neki od ključnih pokazatelja aktivnosti uključuju obrtaj zaliha, obrtaj potraživanja, obrtaj imovine, obrtaj kapitala i vrijeme naplate potraživanja. Ovi pokazatelji pružaju korisne informacije za procjenu performansi poslovanja, planiranje i donošenje strateških odluka. Važno je razumjeti kako pravilno interpretirati ove pokazatelje i uspoređivati ih s drugim poduzećima u istoj industriji kako bi se dobila relevantna slika o učinkovitosti i produktivnosti poduzeća. Za potrebe ovog rada, promatrat će se koeficijent obrtaja ukupne imovine, obrtaja potraživanja i trajanje naplate potraživanja u danima.

Koeficijent obrtaja ukupne imovine prikazuje koliko se puta ukupna imovina poduzeća obrne u tijeku jedne godine, a predstavlja omjer ukupnih prihoda i ukupne imovine.

$$\text{Koeficijent obrtaja ukupne imovine} = \frac{\text{Ukupni prihodi}}{\text{Ukupna imovina}}$$

Koeficijent obrtaja potraživanja stavlja u omjer prihod od prodaje i potraživanja, pomoću njega moguće je izračunati prosječno trajanje naplate od potraživanja.

$$\text{Koeficijent obrtaja potraživanja} = \frac{\text{Prihod od prodaje}}{\text{Potraživanja}}$$

$$\text{Trajanje naplate potraživanja} = \frac{\text{Broj dana u godini}}{\text{Koeficijent obrtaja potraživanja}}$$

Pokazatelji ekonomičnosti prikazuju koliko su puta prihodi veći od rashoda, tj. stavlja u omjer ukupne prihode i ukupne rashode. Ovaj pokazatelj pomaže u procjeni koliko je profitabilna svaka jedinica prodaje i koliko su troškovi povezani s proizvodnjom i prodajom robe ili usluga. Poželjno je da je pokazatelj veći od 1.

$$\text{Ekonomičnost ukupnog poslovanja} = \frac{\text{Ukupni prihodi}}{\text{Ukupni rashodi}}$$

Pokazatelji profitabilnosti prikazuju ukupnu učinkovitost poslovanja poduzeća i mjeri sposobnost poduzeća da ostvari neku razinu dobiti u odnosu na prihode i imovinu. Oni omogućuju praćenje financijske performanse poduzeća i procjenu koliko dobro ono koristi svoje resurse za generiranje dobiti. Sastoje se od neto profitne marže, bruto profitne marže, neto rentabilnosti imovine, bruto rentabilnosti imovine i rentabilnosti vlastitog kapitala. U ovom radu će se koristiti pokazatelji neto profitne marže, neto rentabilnosti imovine i rentabilnost vlastitog kapitala.

Neto marža je najprecizniji pokazatelj dobiti i pokazuje koliko prihoda ostaje slobodno za raspolaganje. Neto profitna marža može biti korisna za procjenu profitabilnosti poslovanja i njegove sposobnosti da održi profitabilnost. Ovaj pokazatelj omogućuje poduzećima da procjene koliko novca ostaje nakon što su pokriveni svi troškovi.

$$\text{Neto profitna marža} = \frac{\text{Neto dobit}}{\text{Ukupni prihod}}$$

Neto rentabilnost imovine je financijski pokazatelj koji se koristi za procjenu učinkovitosti upravljanja imovinom poduzeća i ukazuje koliko se dobiti generira iz svake uložene jedinice imovine. Izračunava se kao omjer neto dobiti i ukupne imovine poduzeća. Visoka neto rentabilnost imovine ukazuje na to da je poduzeće efikasno u upravljanju imovinom i stvaranju dobiti iz iste, dok niska neto rentabilnost imovine ukazuje na suprotno.

$$\text{Neto rentabilnost imovine} = \frac{\text{Neto dobit}}{\text{Ukupna imovina}}$$

Rentabilnost vlastitog kapitala je financijski pokazatelj koji se koristi za procjenu učinkovitosti upravljanja vlastitim kapitalom poduzeća i ukazuje koliko se dobiti generira iz svake uložene jedinice vlastitog kapitala. Izračunava se kao omjer neto dobiti i vlastitog kapitala poduzeća. Visoka rentabilnost vlastitog kapitala ukazuje na to da se poduzeće efikasno koristi vlastitim sredstvima za stvaranje dobiti, što je važno jer to smanjuje potrebu za vanjskim financiranjem i time smanjuje rizik poslovanja. S druge strane, niska rentabilnost vlastitog kapitala može ukazivati na to da poduzeće ne koristi svoje vlastite resurse učinkovito, ili da se oslanja na vanjsko financiranje.

$$\text{Rentabilnost vlastitog kapitala} = \frac{\text{Neto dobit}}{\text{Vlastiti kapital}}$$

Svjetska financijska kriza započinje 2008. godine, a završava 2014. godine stoga će se to razdoblje analizirati kroz financijske pokazatelje poduzeća Ta-grad d.o.o.

Sljedeća tablica prikazuje koeficijent tekuće likvidnosti za poduzeće Ta-grad d.o.o. u razdoblju od 2008. – 2014. godine, tj. u periodu gospodarske krize.

Tablica 5.1. Koeficijenti tekuće likvidnosti u razdoblju 2008. -2014. godina

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Kratkotrajna imovina	9.534.584	8.524.049	9.345.237	12.014.879	9.686.784	8.715.407	10.046.923
Kratkotrajne obaveze	5.881.176	3.401.737	3.028.461	3.420.667	10.638.312	9.714.445	10.473.568
Koeficijenti tekuće likvidnosti	1,62	2,51	3,09	3,51	0,91	0,90	0,96

Izvor: rad autora

Budući da likvidnost predstavlja sposobnost poduzeća da podmiri svoje obaveze kao što su: sredstva za nabavu materijala za proizvodnju, plaće, doprinose i poreze, važan je pokazatelj u poslovanju poduzeća. Smatra se da je optimalna vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti veći ili jednak dva. Iz tablice se može vidjeti da je poduzeće poslovalo likvidno od 2008. do 2011. godine te da se utjecaj velike gospodarske krize u poslovanju iskazuje tek 2012. godine te traje do kraja 2014. godine. Najveći uzrok pada poslovanja bio je nedostatak investicija od strane države i privatnih investitora. U tom periodu poduzeće je bilo prisiljeno otpustiti gotovo pola zaposlenika te je s 94 zaposlenika 2008. godine pala na 52 zaposlenika 2012. godine. Brojnim otpuštanjem zaposlenika, poduzeće je uspjelo opstati te se koeficijent tekuće likvidnosti uspio zadržati malo ispod 1.

Sljedećom tablicom prikazani su koeficijenti financijske stabilnosti u razdoblju 2008. -2014. godina.

Tablica 5.2. Koeficijenti tekuće financijske stabilnosti u razdoblju 2008. -2014. godina

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Dugotrajna imovina	3.282.465	4.618.468	4.144.003	3.741.400	3.375.281	3.133.388	2.903.865
Kapital + dugotrajne obaveze	4.745.873	7.320.780	8.560.779	10.535.612	2.043.753	2.134.350	2.160.220
Koeficijent financijske stabilnosti	0,69	0,63	0,48	0,36	1,65	1,47	1,34

Izvor: rad autora

Iz tablice se vidi da je koeficijent financijske stabilnosti bio manji od 1 do 2012. godine, tj. da je poduzeće iz dugoročnih izvora financiralo kratkotrajnu imovinu. Od 2012. godine pa nadalje koeficijent financijske stabilnosti raste te je njegova vrijednost iznad 1 što znači da je poduzeće dugotrajnu imovinu financiralo kroz kratkoročne obveze i postoji manjak obrtnog kapitala.

Sljedećom tablicom prikazani su koeficijenti zaduženosti u razdoblju 2008. -2014. godina.

Tablica 5.3. Koeficijenti zaduženosti u razdoblju 2008. -2014. godina.

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Ukupne obveze	6.567.109	3.681.559	3.111.838	4.051.526	11.233.848	10.309.981	11.069.104
Ukupna imovina	12.817.049	13.142.517	13.489.240	15.756.279	13.062.065	11.848.795	12.950.788
Koeficijent zaduženosti	0,51	0,28	0,23	0,26	0,86	0,87	0,85

Izvor: rad autora

Koeficijent zaduženosti predstavlja do koje mjere poduzeće koristi zaduživanje kao oblik financiranja. Optimalno je da koeficijent zaduženosti bude do 50% ili manje. Iz tablice se vidi

da je od 2008. do 2011. godine koeficijent zaduženosti bio na ili ispod optimalne granice što znači da postoji manji financijski rizik, tj. rizik da poduzeće neće biti u mogućnosti vratiti dug. Od 2012. do 2014. godine koeficijent zaduženosti je viši te iznosi oko 0,85 što je i dalje ispod 1, ali je rizik poslovanja bio viši.

Sljedećom tablicom prikazani su koeficijenti obrtaja imovine u razdoblju 2008. -2014. godina.

Tablica 5.4. Koeficijenti obrtaja ukupne imovine u razdoblju 2008. -2014. godina

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Ukupni prihodi	35.818.296	27.749.731	23.809.185	27.276.027	13.104.090	14.183.270	8.398.822
Ukupna imovina	12.817.049	13.142.517	13.489.240	15.756.279	13.062.065	11.848.795	12.950.788
Koeficijent obrtaja ukupne imovine	2,79	2,11	1,77	1,73	1,00	1,20	0,65

Izvor: rad autora

Koeficijent prikazuje koliko se puta imovina obrne tijekom jedne godine i koliko poduzeće uspješno koristi svoju imovinu s ciljem stvaranja prihoda. Iz tablice se vidi da koeficijent obrtaja ukupne imovine konstantno pada od 2008. do 2014. godine. S vrlo visoke vrijednosti od 2,79 tijekom 7 godina velike gospodarske krize on pada na 0,65.

Sljedećom tablicom prikazani su koeficijenti obrtaja potraživanja i trajanje naplate potraživanja u danima zaduženosti u razdoblju 2008. -2014. godina.

Tablica 5.5. Koeficijenti obrtaja potraživanja i trajanje naplate potraživanja u danima zaduženosti u razdoblju 2008. -2014. godina

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Prihod od prodaje	33.654.073	25.427.160	21.338.097	25.281.491	11.166.840	13.775.847	8.391.080
Potraživanja	2.103.259	4.948.279	5.847.722	7.916.672	7.801.934	8.101.993	9.661.310
Koeficijent obrtaja potraživanja	16,00	5,14	3,65	3,19	1,43	1,70	0,87
Trajanje naplate potraživanja u danima	22,81	71,03	100,03	114,30	255,01	214,67	420,25

Izvor: rad autora

Niska vrijednost pokazatelja naplate potraživanja u danima pokazuje da poduzeće uspješno i brzo naplaćuje svoja potraživanja. Iz tablice se vidi da od 2008. do 2014. godine vrijeme naplate potraživanja konstantno rapidno i konstantno raste te je u 2014. godini poduzeću trebalo preko godinu dana da naplati svoje potraživanje, tj. trebalo mu je 420 dana.

Sljedećom tablicom prikazani su koeficijenti ekonomičnosti ukupnog poslovanja u razdoblju 2008. -2014. godina.

Tablica 5.6. Koeficijenti ekonomičnosti ukupnog poslovanja u razdoblju 2008. -2014. godina

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Ukupni prihodi	35.818.296	27.749.731	23.809.185	27.276.027	13.104.090	14.183.270	8.398.822
Ukupni rashodi	33.119.581	23.326.931	21.896.151	24.918.090	12.757.323	14.026.658	8.313.160
Ekonomičnost ukupnog poslovanja	1,08	1,19	1,09	1,09	1,03	1,01	1,01

Izvor: autor rada

Pokazatelj ekonomičnosti pokazuje koliko prihoda poduzeće ostvari po jedinici rashoda, ako je koeficijent veći od 1 poduzeće ostvaruje dobitak, a ako je manji od 1 poduzeće ostvaruje gubitak. Iz tablice se vidi da poduzeće uvijek posluju s dobitkom, tj. da su prihodi uvijek veći od rashoda. Poduzeće je uspjelo održati ekonomičnost poslovanja bez obzira na veliku ekonomsku krizu.

Sljedećom tablicom prikazan je pokazatelj neto profitne marže u razdoblju 2008. -2014. godina

Tablica 5.7. Koeficijenti neto profitne marže u razdoblju 2008. -2014. godina

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Neto dobit	2.056.940	3.423.101	1.442.343	1.827.351	346.767	90.597	25.870
Ukupni prihodi	35.818.296	27.749.731	23.809.185	27.276.027	13.104.090	14.183.270	8.398.822
Neto profitna marža	5,74%	12,34%	6,06%	6,70%	2,65%	0,64%	0,31%

Izvor: autor rada

Neto profitna marža prikazuje profit kojim poduzeće slobodno raspolaže nakon izvršenog posla. Iz tablice se vidi da je od 2008. do 2012. godine poduzeće poslovalo profitabilno odnosno s profitnom maržom od 2,5% do 12%, a 2013. i 2014. godine, neto profitna marža drastično pada zbog problema u naplati potraživanja, ali i drugih okolnosti.

Sljedećom tablicom prikazan je pokazatelj neto rentabilnosti imovine u razdoblju 2008. -2014. godina.

Tablica 5.8. Koeficijent neto rentabilnosti imovine u razdoblju 2008. -2014. godina.

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Neto dobit	2.056.940	3.423.101	1.442.343	1.827.351	346.767	90.597	25.870
Ukupna imovina	12.817.049	13.142.517	13.489.240	15.756.279	13.062.065	11.848.795	12.950.788
Neto rentabilnost imovine	16,05%	26,05%	10,69%	11,60%	2,65%	0,76%	0,20%

Izvor: autor rada

Neto rentabilnost imovine iskazuje koliko je profita poduzeće ostvarilo na svaku uloženu novčanu jedinicu. Iz tablice se vidi da su ponovno neprofitabilne godine 2013. i 2014. godina odnosno kraj ekonomske krize dok je poduzeće od 2008. do 2012. godine ostvarivalo profit na svaku uloženu novčanu jedinicu od 2,65% do 26%

Sljedećom tablicom prikazan je pokazatelj rentabilnosti vlastitog kapitala u razdoblju 2008. - 2014. godina.

Tablica 5.9. Koeficijent rentabilnosti vlastitog kapitala u razdoblju 2008. -2014. godina.

Opis	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Neto dobit	2.056.940	3.423.101	1.442.343	1.827.351	346.767	90.597	25.870
Vlastiti kapital	4.059.940	7.040.958	8.477.402	9.904.753	1.448.217	1.538.814	1.564.684
Rentabilnost vlastitog kapitala	50,66%	48,62%	17,01%	18,45%	23,94%	5,89%	1,65%

Izvor: autor rada

Neto rentabilnost kapitala iskazuje koliko je profita poduzeće ostvarilo po novčanoj jedinici vlastitog kapitala. Kroz sve godine gospodarske krize poduzeće je ostvarivalo profit na svaku jedinicu vlastitog kapitala, ali se taj postotak drastično smanjivao pa je s visokih 50,66% 2008. godine pao na 1,65% 2014. godine. Poduzeće se rijetko financira iz tuđih izvora kapitala već pretežito koristi vlastiti kapital kao oblik financiranja.

5.3. Analiza poslovanja od 2020. – 2021. godine

COVID-19 kriza ima značajan utjecaj na sektor graditeljstva. Evo nekoliko ključnih aspekata utjecaja pandemije na ovaj sektor:

1. **Projektna odgađanja i prekidi:** Pandemija je dovela do značajnih prekida i odgađanja u građevinskim projektima. Stroge mjere zatvaranja, ograničenja kretanja i smanjena potražnja za nekim vrstama nekretnina rezultirale su usporavanjem ili čak zaustavljanjem mnogih projekata gradnje. Ovo je imalo negativan utjecaj na prihode građevinskih tvrtki i na zaposlenost u sektoru.
2. **Opća ekonomska neizvjesnost:** Ekonomski utjecaj pandemije stvorio je neizvjesnost na tržištima, uključujući i tržište nekretnina. Ovo je rezultiralo oprezom investitora i potrošača, što je dalje smanjilo aktivnost u sektoru graditeljstva. Financiranje projekata postalo je izazovnije, a potrebno je više sigurnosti i povjerenja za pokretanje novih projekata.
3. **Povećani troškovi i opskrbni lanci:** Pandemija je dovela do poremećaja u opskrbnom lancu građevinskog sektora. Mjere zatvaranja, ograničenja putovanja i prekidi u proizvodnji diljem svijeta utjecali su na dostupnost materijala i povećali cijene. Ovo je stvorilo dodatne izazove za graditelje i moglo je dovesti do povećanja troškova izgradnje.
4. **Povećanje sigurnosnih protokola:** Pandemija je također utjecala na sigurnosne protokole i zahtjeve za rad na gradilištima. Morali su se uspostaviti dodatni protokoli i mjere zaštite kako bi se osigurala sigurnost radnika i klijenata. Ovo je moglo dovesti do povećanja troškova i produženja vremenskih rokova za završetak projekata.

Poduzeće Ta-grad najviše je osjetilo utjecaj pandemije zbog sigurnosnih protokola vezanih uz izolaciju i samoizolaciju, tj. velik dio radne snage češće je bio odsutan s posla što je dodatno otežalo izvođenje građevinskih radova i utjecalo na rokove dovršenja projekata.

Sljedećom tablicom prikazan je koeficijent tekuće likvidnosti u razdoblju 2020. -2021. godina.

Tablica 5.10. Koeficijenti tekuće likvidnosti u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Kratkotrajna imovina	11.782.483	12.271.586
Kratkotrajne obaveze	8.579.682	8.627.787
Koeficijent tekuće likvidnosti	1,37	1,42

Izvor: autor rada

Iz tablice se vidi da poduzeće ima koeficijent tekuće likvidnosti od 1,37 u 2020. i 1,42 u 2021. To znači da je u obje godine tvrtka bila sposobna pokriti 1,37 puta (u 2020.) i 1,42 puta (u 2021.) svoje kratkoročne obaveze likvidnom imovinom koja je dostupna u tom trenutku.

Povećanje koeficijenta tekuće likvidnosti s 1,37 u 2020. na 1,42 u 2021. ukazuje na poboljšanje financijske stabilnosti tvrtke tijekom tog razdoblja. To je rezultat povećanja likvidne imovine.

Sljedećom tablicom prikazan je koeficijent financijske stabilnosti u razdoblju 2020. -2021. godina.

Tablica 5.11. Koeficijenti financijske stabilnosti u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Dugotrajna imovina	3.591.469	3.342.047
Kapital + dugotrajne obaveze	6.136.618	6.132.136
Koeficijent financijske stabilnosti	0,59	0,55

Izvor: autor rada

Poduzeće ima koeficijent financijske stabilnosti od 0,59 u 2020. i 0,55 u 2021. To znači da je u obje godine tvrtka bila sposobna pokriti 0,59 puta (u 2020.) i 0,55 puta (u 2021.) svoje dugoročne obaveze dugotrajnom imovinom koja je dostupna u tom trenutku. U obje promatrane godine koeficijent je manji od jedan što je i poželjno.

Sljedećom tablicom prikazan je koeficijent zaduženosti u razdoblju 2020. -2021. godina.

Tablica 5.12. Koeficijenti zaduženosti u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Ukupne obveze	9.860.917	9.306.136
Ukupna imovina	15.373.952	15.613.633
Koeficijent zaduženosti	0,64	0,60

Izvor: autor rada

U ovom slučaju, poduzeće ima koeficijent zaduženosti od 0,64 u 2020. godini i 0,60 u 2021. godini. To znači da su ukupne obveze poduzeća predstavljale 64% (u 2020.) i 60% (u 2021.) njezine ukupne imovine u tim godinama.

Općenito, niži koeficijent zaduženosti može se smatrati pozitivnim jer ukazuje na manji udio obveza u odnosu na imovinu. To ukazuje na smanjeni rizik od nelikvidnosti i financijskog opterećenja te na veću sposobnost tvrtke da podmiri svoje dugove.

Sljedećom tablicom prikazan je koeficijent obrtaja ukupne imovine u razdoblju 2020. -2021. godina.

Tablica 5.13. Koeficijent obrtaja ukupne imovine u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Ukupni prihodi	18.632.013	16.829.067
Ukupna imovina	15.373.952	15.613.633
Koeficijent obrtaja ukupne imovine	1,21	1,08

Izvor: autor rada

U ovom slučaju, poduzeće ima koeficijent obrtaja ukupne imovine od 1,21 u 2020. godini i 1,08 u 2021. godini. To znači da je tvrtka generirala prihode koji su bili 1,21 puta (u 2020.) i 1,08 puta (u 2021.) veći od njezine ukupne imovine. Smanjenje koeficijenta obrtaja ukupne imovine između 2020. i 2021. godine može se smatrati negativnim razvojem, jer ukazuje na smanjenje učinkovitosti korištenja ukupne imovine poduzeća za generiranje prihoda.

Sljedećom tablicom prikazan je koeficijent obrtaja potraživanja i trajanje naplate potraživanja u danima u razdoblju 2020. -2021. godina.

Tablica 5.14. koeficijent obrtaja potraživanja i trajanje naplate potraživanja u danima u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Prihod od prodaje	17.701.575	15.196.297
Potraživanja	9.930.633	9.449.672
Koeficijent obrtaja potraživanja	1,78	1,61
Trajanje naplate potraživanja u danima	204,77	226,97

Izvor: autor rada

Poduzeće ima koeficijent obrtaja potraživanja od 1,78 u 2020. godini i 1,61 u 2021. godini. To znači da su potraživanja tvrtke obračunata 1,78 puta (u 2020.) i 1,61 puta (u 2021.) tijekom godine u odnosu na njezin prihod od prodaje. Trajanje naplate potraživanja u danima iznosi 204,77 dana u 2020. godini i 226,97 dana u 2021. godini.

Niži koeficijent obrtaja potraživanja ukazuje na slabiju sposobnost tvrtke da brzo pretvori potraživanja u novac, što može ukazivati na duže vrijeme naplate od kupaca i potencijalne probleme s likvidnošću. Trajanje naplate potraživanja je iznimno visoka u obje godine te ukazuje na sporu naplatu od kupaca, što može negativno utjecati na likvidnost tvrtke.

Sljedećom tablicom prikazan je koeficijent ekonomičnosti ukupnog poslovanja u razdoblju 2020. -2021. godina

Tablica 5.15. Koeficijent ekonomičnosti ukupnog poslovanja u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Ukupni prihodi	19.639.049	16.837.232
Ukupni rashodi	18.190.371	15.833.573
Ekonomičnost ukupnog poslovanja	1,08	1,06

Izvor: autor rada

Poduzeće ima ekonomičnost ukupnog poslovanja od 1,08 u 2020. godini i 1,06 u 2021. godini. To znači da je poduzeće generiralo ukupne prihode koji su bili 1,08 puta (u 2020.) i 1,06 puta (u 2021.) veći od ukupnih rashoda u tim godinama.

Viši omjer ekonomičnosti ukupnog poslovanja se smatra pozitivnim jer ukazuje na veću profitabilnost i učinkovitost tvrtke u generiranju prihoda u odnosu na ukupne rashode.

Sljedećom tablicom prikazana je stopa neto profitne marže u razdoblju 2020. -2021. godina

Tablica 5.16. Stopa neto profitne marže u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Neto dobit	1.085.594	598.404
Ukupni prihodi	19.639.049	16.837.232
Neto profitna marža	5,53%	3,55%

Izvor: autor rada

U ovom slučaju, neto profitna marža je iznosila 5,53% u 2020. godini i 3,55% u 2021. godini što ukazuje na negativan trend. Kada je neto profitna marža veća, to ukazuje na veću profitabilnost tvrtke u odnosu na ukupne prihode. Viša neto profitna marža znači da poduzeće uspijeva ostvariti veći postotak dobiti u odnosu na prihode koje generira. U tom smislu, veća neto profitna marža smatra se pozitivnom jer ukazuje na veću sposobnost poduzeća da generira profit iz svojih poslovnih aktivnosti i da ostvari dobit nakon oduzimanja svih troškova.

Sljedećom tablicom prikazan je pokazatelj neto rentabilnosti imovine u razdoblju 2020. -2021. godina

Tablica 5.17. Pokazatelj neto rentabilnosti imovine u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Neto dobit	1.085.594	598.404
Ukupna imovina	15.373.952	15.613.633
Neto rentabilnost imovine	7,06%	3,83%

Izvor: autor rada

Neto rentabilnost imovine iznosila je 7,06% u 2020. godini i 3,83% u 2021. godini. Smanjenje neto rentabilnosti imovine iz 7,06% u 2020. na 3,83% u 2021. godini ukazuje na smanjenje profitabilnosti tvrtke u odnosu na vrijednost imovine. U ovom slučaju, došlo je do značajnog pada neto dobiti u 2021. godini što je uzrokovalo pad neto rentabilnosti.

Sljedećom tablicom prikazan je pokazatelj rentabilnosti vlastitog kapitala u razdoblju 2020. - 2021. godina

Tablica 5.18. Pokazatelj neto rentabilnosti vlastitog kapitala u razdoblju 2020. -2021. godina

Opis	2020.	2021.
Neto dobit	1.085.594	598.404
Vlastiti kapital	4.855.383	5.453.787
Rentabilnost vlastitog kapitala	22,36%	10,97%

Izvor: autor rada

Rentabilnost vlastitog kapitala iznosila je 22,36% u 2020. godini i 10,97% u 2021. godini. Viša rentabilnost vlastitog kapitala se smatra pozitivnom jer ukazuje na veću sposobnost tvrtke da generira profit na temelju vlastitog kapitala. Viša rentabilnost vlastitog kapitala znači da tvrtka ostvaruje veći postotak dobiti u odnosu na iznos vlastitog kapitala kojim posluje. U ovom slučaju rentabilnost vlastitog kapitala se smanjila preko 11% zbog znatnog smanjenja neto dobiti 2021. godine.

6. RASPRAVA O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA

U razdoblju od 2008. do 2014. godine, primjećuje se rast koeficijenta tekuće likvidnosti sve do 2011. godine, kada doseže najvišu vrijednost od 3,51. Međutim, nakon 2011. godine, dolazi do naglog pada likvidnosti poduzeća, što se očituje niskim vrijednostima koeficijenta tekuće likvidnosti u 2012., 2013. i 2014. godini. S druge strane u razdoblju od 2020. do 2021. godine, primjećuje se da je koeficijent tekuće likvidnosti ostao relativno stabilan, s vrijednostima od 1,37 u 2020. i 1,42 u 2021. godini. Iako se likvidnost poduzeća nije vratila na razine iz razdoblja prije 2011. godine, barem nije došlo do daljnjeg pogoršanja situacije.

S koeficijentom financijske stabilnosti slična je situacija kao i s tekućom likvidnošću. U razdoblju od 2008. do 2014. godine, primjećuje se općenito pozitivan trend koeficijenta financijske stabilnosti. Vrijednosti koeficijenta su se smanjivale od 0,69 u 2008. godini do 0,36 u 2011. godini, što ukazuje na financijsku stabilnost poslovanja građevinskog poduzeća tijekom tog razdoblja. Međutim, nakon 2011. godine, dolazi do značajnog rasta koeficijenta stabilnosti u 2012. godini, što ukazuje na poteškoće financijske stabilnosti uvjetovane velikom gospodarskom krizom. U razdoblju od 2020. do 2021. godine, koeficijent financijske stabilnosti nastavlja se smanjivati. Vrijednosti su pale s 0,59 u 2020. godini na 0,55 u 2021. godini. To ukazuje na daljnju financijsku stabilnost poduzeća tijekom krize COVID-19. Iz navedenog se može zaključiti da je gospodarska kriza imala znatno lošiji utjecaj na financijsku stabilnost poduzeća nego kriza izazvana COVID-om 19.

Tijekom razdoblja od 2008. do 2014. godine, kada je poduzeće zahvatila velika gospodarska kriza, primjećujemo značajne promjene u koeficijentu zaduženosti. Početno stanje u 2008. godini bilo je relativno visoko s koeficijentom zaduženosti od 0,51, ali se zatim smanjivalo tijekom sljedećih godina. U 2009. godini, koeficijent zaduženosti pada na 0,28, što može ukazivati na smanjenje zaduženosti i prilagodbu poduzeća u kriznim uvjetima. Međutim, od 2012. do 2014. godine, koeficijent zaduženosti naglo raste i održava se na visokoj razini, što može ukazivati na povećanje zaduženosti i financijske izazove tijekom tog razdoblja. U razdoblju od 2020. do 2021. godine, koje obuhvaća krizu COVID-19, vidi se smanjenje koeficijenta zaduženosti. To sugerira da je poduzeće smanjilo svoju razinu zaduženosti tijekom kriznog razdoblja. Uspoređujući ga s razdobljem gospodarske krize, koeficijent zaduženosti je niži, što ukazuje na potencijalno bolju financijsku stabilnost poduzeća u razdoblju krize COVID-19.

Tijekom razdoblja od 2008. do 2014. godine, primjećuje se postupno smanjenje koeficijenta obrtaja ukupne imovine. To ukazuje na smanjenje učinkovitosti korištenja imovine poduzeća u generiranju prihoda. Od 2008. do 2011. godine, koeficijent obrtaja ostaje relativno stabilan, ali od 2012. godine dolazi do naglog pada, što može ukazivati na financijske izazove i smanjenu produktivnost poduzeća tijekom tog razdoblja. U 2014. godini, koeficijent obrtaja ukupne imovine dodatno se smanjuje na nisku razinu od 0,65. U razdoblju od 2020. do 2021. godine, koje obuhvaća krizu COVID-19, također se primjećuje smanjenje koeficijenta obrtaja ukupne imovine. To sugerira smanjenje učinkovitosti korištenja imovine u generiranju prihoda tijekom kriznog razdoblja. Međutim, smanjenje koeficijenta obrtaja nije toliko izraženo kao tijekom razdoblja gospodarske krize. Na temelju analize koeficijenta obrtaja ukupne imovine, može se zaključiti da je gospodarska kriza koja je zahvatila razdoblje od 2008. do 2014. godine imala veći utjecaj na poslovanje građevinskog poduzeća u usporedbi s krizom COVID-19 u razdoblju od 2020. do 2021. godine. U razdoblju gospodarske krize, koeficijent obrtaja ukupne imovine značajno se smanjio, što ukazuje na smanjenje učinkovitosti i produktivnosti poduzeća. S druge strane, tijekom krize COVID-19, iako je došlo do smanjenja koeficijenta obrtaja, smanjenje nije bilo toliko izraženo kao tijekom gospodarske krize.

Na temelju usporedbe koeficijenta obrtaja potraživanja i trajanja naplate potraživanja u danima, uočava se sljedeće: tijekom razdoblja od 2008. do 2014. godine, koeficijent obrtaja potraživanja postupno se smanjivao, što ukazuje na slabiju učinkovitost u naplati potraživanja. Trajanje naplate potraživanja u danima također je značajno poraslo tijekom tog razdoblja, što ukazuje na produljenje vremena potrebnog za naplatu potraživanja. U razdoblju krize COVID-19, od 2020. do 2021. godine, bilježimo nešto niže trajanje naplate potraživanja u danima u usporedbi s razdobljem gospodarske krize. Međutim, važno je primijetiti da je trajanje naplate potraživanja i dalje relativno visoko. Na temelju analize, može se zaključiti da je gospodarska kriza koja je zahvatila razdoblje od 2008. do 2014. godine imala veći utjecaj na naplatu potraživanja i prihod od prodaje poduzeća u usporedbi s krizom COVID-19. U tom razdoblju, koeficijent obrtaja potraživanja se značajno smanjio, a trajanje naplate potraživanja se značajno produljilo.

Tijekom razdoblja od 2008. do 2014. godine, ekonomičnost ukupnog poslovanja poduzeća ostala je relativno stabilna s manjim fluktuacijama. Postoji blago smanjenje u ekonomičnosti tijekom tog razdoblja, što može ukazivati na neke izazove u efikasnosti poslovnih procesa. U razdoblju krize COVID-19, od 2020. do 2021. godine, ekonomičnost ukupnog poslovanja zadržala se na istoj razini kao i u prethodnoj godini, s blagim smanjenjem u 2021. godini. Na

temelju analize, može se zaključiti da su obje krize, gospodarska kriza od 2008. do 2014. godine i kriza COVID-19, imale sličan utjecaj na ekonomičnost ukupnog poslovanja poduzeća. U oba razdoblja, ekonomičnost je ostala relativno stabilna, s manjim fluktuacijama.

Tijekom razdoblja od 2008. do 2014. godine, neto profitna marža poduzeća doživjela je značajne fluktuacije. Nakon relativno stabilne marže u 2008. godini, marža je značajno porasla 2009. godine, da bi se kasnije smanjivala i oscilirala između nižih i viših vrijednosti. U kasnijim godinama, neto profitna marža značajno opada, što ukazuje na financijske izazove i smanjenje profitabilnosti poduzeća. U razdoblju krize COVID-19, od 2020. do 2021. godine, neto profitna marža ostaje relativno stabilna s malim smanjenjem u 2020. godini. Međutim, u 2021. godini bilježi se daljnje smanjenje marže. Na temelju analize, može se zaključiti da je gospodarska kriza koja je zahvatila razdoblje od 2008. do 2014. godine imala veći utjecaj na neto profitnu maržu poduzeća u usporedbi s krizom COVID-19. U tom razdoblju, neto profitna marža poduzeća je značajno opadala, što ukazuje na veće izazove u održavanju profitabilnosti i generiranju profita.

Tijekom razdoblja od 2008. do 2014. godine, neto rentabilnost imovine poduzeća doživljava značajne fluktuacije. Nakon relativno stabilne rentabilnosti u 2008. godini, rentabilnost značajno raste u 2009. godini, da bi se kasnije smanjivala i oscilirala između nižih i viših vrijednosti. U kasnijim godinama, neto rentabilnost imovine značajno opada, što ukazuje na financijske izazove i smanjenje profitabilnosti poduzeća. U razdoblju krize COVID-19, od 2020. do 2021. godine, neto rentabilnost imovine ostaje relativno stabilna s nešto nižom vrijednošću u 2020. godini. Međutim, u 2021. godini bilježi se daljnje smanjenje rentabilnosti. Na temelju analize, može se zaključiti da je gospodarska kriza koja je zahvatila razdoblje od 2008. do 2014. godine imala veći utjecaj na neto rentabilnost imovine poduzeća u usporedbi s krizom COVID-19. U tom razdoblju, neto rentabilnost imovine poduzeća značajno opada, što ukazuje na veće izazove u ostvarivanju profitabilnosti i efikasnosti u upravljanju imovinom.

Tijekom razdoblja od 2008. do 2014. godine, rentabilnost vlastitog kapitala poduzeća doživljava značajne promjene. Nakon visoke rentabilnosti u 2008. i 2009. godini, rentabilnost postupno pada, dosežući najniže vrijednosti u 2014. godini. Ova fluktuacija ukazuje na financijske izazove i smanjenje efikasnosti u korištenju vlastitog kapitala tijekom tog razdoblja. U razdoblju krize COVID-19, od 2020. do 2021. godine, rentabilnost vlastitog kapitala ostaje relativno visoka, ali bilježi se smanjenje u 2021. godini. Na temelju analize, može se zaključiti da je gospodarska kriza koja je zahvatila razdoblje od 2008. do 2014. godine imala veći utjecaj na rentabilnost vlastitog kapitala poduzeća u usporedbi s krizom COVID-19. U tom razdoblju,

rentabilnost vlastitog kapitala značajno opada, što ukazuje na veće izazove u ostvarivanju povrata na vlastiti kapital i profitabilnosti poduzeća.

Na temelju analize promatranih financijskih pokazatelja, može se zaključiti da je velika gospodarska kriza koja se dogodila od 2008. do 2014. godine imala veći utjecaj na poduzeće u usporedbi s krizom COVID-19 koja je zahvatila razdoblje od 2020. do 2021. godine.

Glavni razlozi za takav zaključak su sljedeći:

1. Utjecaj na likvidnost: Tijekom velike gospodarske krize, poduzeće se suočilo s izazovima likvidnosti, što je vidljivo kroz smanjenje koeficijenta tekuće likvidnosti. To je rezultiralo poteškoćama u održavanju operativnih aktivnosti, plaćanju dobavljača i upravljanju dugovima.
2. Utjecaj na profitabilnost: Neto profitna marža i neto rentabilnost imovine su značajno opale tijekom velike gospodarske krize. To ukazuje na smanjenje profitabilnosti poduzeća zbog općeg ekonomskog pada, smanjenja potražnje i povećanih troškova poslovanja.
3. Smanjenje radne snage: Poduzeće tijekom velike gospodarske krize bilo prisiljeno otpustiti oko polovice radne snage zbog nedostatka investicija na tržištu. Ovo je jasan pokazatelj negativnog utjecaja krize na zaposlenost i operativne kapacitete poduzeća.
4. Svi promatrani financijski pokazatelji pokazuju gotovo identičan obrazac pada ili rasta. Od 2008. do 2011. godine svi financijski pokazatelji imaju pozitivan trend te ukazuju na dobro financijsko poslovanje poduzeća. Od 2012. do 2014. godine većina pokazatelja ima negativan trend i njihova vrijednost je ispod optimalne te ukazuje na teškoće u financijskom poslovanju poduzeća.
5. Jedini financijski pokazatelj koji je konstantno iznad optimalne vrijednosti je pokazatelj ekonomičnosti poslovanja, njegova vrijednost je uvijek iznad 1.

Unatoč tome, važno je napomenuti da kriza COVID-19 također ima svoje posljedice na poduzeće. Primjerice, smanjenje prihoda od prodaje, povećanje trajanja naplate potraživanja i smanjenje rentabilnosti vlastitog kapitala ukazuju na izazove u održavanju financijske stabilnosti i profitabilnosti poduzeća tijekom ove krize.

Velika gospodarska kriza koja se odvijala tijekom razdoblja od 2008. do 2014. godine imala je duže trajanje i značajnije posljedice na poduzeće u usporedbi s COVID-19 krizom. Ova gospodarska kriza obilježena je nedostatkom investicija na tržištu građevine, što je izravno

pogodilo poslovanje poduzeća u tom sektoru. Kao rezultat toga, poduzeće se suočilo s masovnim otpuštanjem radne snage kao mjerom preživljavanja. Smanjenje investicija u građevinskom sektoru imalo je dugotrajne učinke na poduzeće, smanjujući prihode, profitabilnost i likvidnost. Osim toga, nedostatak investicija je ograničio mogućnosti rasta i razvoja poduzeća. S druge strane, COVID-19 kriza, iako je također imala negativan utjecaj na poduzeće, trajala je relativno kraće razdoblje i uzrokovana je vanjskim faktorom, pandemijom. Iako je došlo do smanjenja prihoda i povećanja financijskih izazova, poduzeće se može prilagoditi promjenjivim uvjetima tržišta i potražiti nove prilike za oporavak. Dakle, velika gospodarska kriza imala je dugotrajnije i ozbiljnije posljedice na poduzeće u usporedbi s COVID-19 krizom.

7. ZAKLJUČAK

Građevinarstvo je ključni sektor gospodarstva i ima značajan utjecaj na ekonomiju. U mnogim zemljama, građevinski sektor pridonosi bruto domaćem proizvodu (BDP-u) i zapošljava velik broj ljudi. Visoko razvijeni građevinski sektor može pridonijeti smanjenju nezaposlenosti i imati pozitivan učinak na druge sektore gospodarstva, poput proizvodnje, financijskih usluga, prijevoza i trgovine.

Gospodarska kriza koja je trajala od 2008. do 2014. godine imala je značajan negativan utjecaj na promatrano građevinsko poduzeće. Ovo razdoblje karakterizirala je odsutnost investicija, masovno otpuštanje radne snage, pad potražnje za nekretninama i smanjenje ukupnog BDP-a Republike Hrvatske. Sve ove promjene prouzročile su nestabilnost i neizvjesnost za budućnost poduzeća. Nedostatak investicija stvorio je ozbiljne izazove u održavanju i rastu poduzeća, što je dovelo do smanjenja prihoda i financijske nestabilnosti. Poduzeće se suočilo s teškoćama u održavanju svoje operativne aktivnosti, plaćanju troškova i očuvanju radnih mjesta. S obzirom na smanjenje poslovnih aktivnosti i nedostatak novih projekata, poduzeće je moralo smanjiti svoje radničko osoblje kako bi se prilagodilo novonastalim uvjetima. Otpuštanje radnika imalo je negativan utjecaj na opću atmosferu neizvjesnosti i straha među preostalim zaposlenicima.

COVID-19 kriza je također utjecala na građevinsko poduzeće na više načina. Jedan od ključnih problema s kojima su se poduzeće suočilo jest nestabilnost cijena materijala i radne snage. Pandemija je izazvala poremećaje u globalnim opskrbnim lancima, što je dovelo do nestašica materijala i rasta cijena. Stalna fluktuacija cijena materijala i radne snage otežala je poduzećima da unaprijed odrede realne cijene za investitore, jer su se cijene mijenjale iz dana u dan. Inflacija je također igrala značajnu ulogu u poslovnim aktivnostima građevinskih poduzeća tijekom pandemije. Povećanje općeg rasta cijena negativno je utjecalo na troškove poduzeća, uključujući nabavku materijala, plaće radne snage i ostale operativne troškove. To je dovelo do smanjenja profitabilnosti poduzeća i dodatnog financijskog opterećenja. Restrikcije putovanja, mjere izolacije i samoizolacije utjecale su na dostupnost radne snage, kako domaće tako i strane. To je ograničilo mogućnosti zapošljavanja i povećalo konkurenciju za radnu snagu. Poduzeće se moralo prilagoditi novim sigurnosnim protokolima i preporukama kako bi osigurala zaštitu radnika. Te promjene su dovele do usporavanja radnih procesa, povećanja troškova i smanjenja učinkovitosti.

Gospodarska kriza koja je trajala od 2008. do 2014. godine imala je značajno dublje posljedice na poduzeće u usporedbi s COVID-19 krizom. Tijekom te krize, tržište građevine suočilo se s nedostatkom investicija, što je izravno utjecalo na poslovanje poduzeća u tom sektoru. Kao rezultat, poduzeće je bilo prisiljeno provesti masovna otpuštanja kako bi preživjelo. Smanjenje investicija u građevinski sektor imalo je dugotrajne učinke na prihode, profitabilnost i likvidnost poduzeća. Osim toga, nedostatak investicija ograničio je mogućnosti rasta i razvoja. S druge strane, iako je COVID-19 kriza također imala negativan utjecaj na poduzeće, trajala je relativno kraće razdoblje i bila je izazvana vanjskim faktorom, pandemijom. Iako je došlo do smanjenja prihoda i povećanja financijskih izazova, poduzeće se uspjelo prilagoditi promjenjivim uvjetima tržišta i prepoznati nove prilike za oporavak. Stoga, velika gospodarska kriza je imala dugotrajnije i teže posljedice na poduzeće u usporedbi s COVID-19 krizom.

Građevinski sektor u Republici Hrvatskoj igra važnu ulogu u gospodarstvu zemlje. Unatoč izazovima kao što su ekonomska kriza, odljev kvalificiranih radnika i posljedice pandemije COVID-19, sektor pokazuje znakove oporavka. Odljev radne snage izazvao je manjak kvalificiranih radnika, ali povećani interes za strukovnim školama građevinskih zanimanja pruža nadu u rješavanje tog problema. Očekuje se i rast investicija u privatnom i javnom sektoru, pri čemu će veliki infrastrukturni projekti najvećim dijelom biti financirani europskim novcem.

LITERATURA

Knjige:

1. Belak, V., Božina, A., (.....), Vuk, J. (2018). *Računovodstvo poduzetnika s primjerima knjiženja*. Zagreb: RRiF plus.
2. Delač, D. (2014). *Makroekonomija*. Zagreb: Grupa VERN d.o.o.
3. Dražić-Lutinsky, I., Gulin, D., (....), Žager, L. (2010). *Računovodstvo*. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika
4. Horvat, Đ. i Tintor, Ž. (2006). *Poduzetnička ekonomija. Kako učiniti prvi korak*. Zagreb: Trgovačka akademija.
5. Lewis, M. (2013). *Oklada stoljeća*. Zagreb: MATE d.o.o..
6. Žager, K., Mamić Sačer, I., (.....), Žager, L. (2017). *Analiza financijskih izvještaja, 3. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Načela – postupci - slučajevi*. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.

Članci:

1. Babić, M. (2008). Financijska (i ekonomska) kriza u svijetu. Zagreb: *Informator*. 56/2008, 5701, str. 2.
2. Bararić, D. i Dunović, Č. (2015). Male i srednje građevinske tvrtke u početku recesije. *Polytechnic & Design*. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/194349> (21.11.2021.)
3. Bogdan, A. (2020). Utjecaj korona virusa na građevinski sektor u Hrvatskoj. *Građevinar*. Preuzeto s: <http://casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-72-2020-4-8-R3.pdf> (21.11.2021.)
4. Buturac, G. (2018). Sektorske analize: građevinarstvo i nekretnine. *Sektorske analize*. Preuzeto s: https://www.eizg.hr/userdocsimages//publikacije/serijske-publikacije/sektorske-analize/SA_gradevinarstvo_listopad-2018.pdf (21.11.2021.)
5. Čavrak, V. (2020). Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njenom rješavanju. *Serija članaka u nastajanju*. Preuzeto: <https://hrcak.srce.hr/236781> (21.11.2021.)
6. Đukan, P., Dušek, A., (...) Vedriš, M. (2015). Hrvatsko graditeljstvo: Novi početak. Zagreb: *Hrvatska komora inženjera građevinarstva*. Dostupno na: https://www.hkig.hr/fdsak3jnFsk1Kfa/strucna_izdanja/Hrvatsko_graditeljstvo-Novi_pocetak.pdf (10.12.2021.)

7. Ivanović, V. (2014). Pojam krize: konceptualni i metodologijski aspekti. Međunarodne studije. *Hrčak (online)*, Vol. 14, br. 2. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/143305> (2.12.2021.)
8. Shen, H., Fu, M., Pan, H., Yu, Z. i Chen, Y. (2020). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Firm Performance. *Emerging Markets Finance and Trade, Special Issue: Research on Pandemics*, Vol. 56 (10), str. 2213 - 2223. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1080/1540496X.2020.1785863> (02.12.2021).
9. Tintor, Ž. (2020.) Analiza financijskih izvještaja u funkciji donošenja kvalitetnijih poslovnih odluka. *Obrazovanje za poduzetništvo*, 10(1), 84-103.

Internetski izvori:

1. Hrvatska komora inženjera građevinarstva (2015). Hrvatsko graditeljstvo – Novi početak. Preuzeto s: https://www.hkig.hr/fdsak3jnFsk1Kfa/strucna_izdanja/Hrvatsko_graditeljstvo-Novi_pocetak.pdf (21.11.2021.)
2. Li, Z., Farmanesh, P., Kirikkaleli, D. i Itani, R. (2021). A comparative analysis of COVID-19 and global financial crises: evidence from US economy. *Economic Research – Ekonomska istraživanja on line*. Preuzeto s: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1952640> (2.12.2021.)

Ostalo:

Znanstveni radovi

1. Nahod, M-M. i Jurčec, Z. (2013). *Otpornost hrvatskog graditeljstva na krizu*. Zagreb: Građevinski fakultet u Zagrebu, znanstveni rad.

ŽIVOTOPIS

Marko Trojnar rođen je u Zagrebu 07. rujna 1997. godine. Završivši osnovnu školu, upisuje Prvu ekonomsku školu u Zagrebu. Završivši srednju školu, svoje školovanje nastavlja na Preddiplomskom studiju na Veleučilištu VERN'. Završetkom preddiplomskog smjera „Ekonomija poduzetništva“, Marko Trojnar se odlučuje na diplomski stručni studij „Računovodstvo i financije“. U budućnosti se Marko Trojnar planira baviti građevinskim poduzetništvom. Nadalje, Marko Trojnar se služi engleskim jezikom, a posjeduje veliko iskustvo i u Microsoft Office paketu. Također, posjeduje vozačku dozvolu za B kategoriju vozila. Naposljetku, Marka Trojnara krase izrazita predanost poslu, upornost i sklonost timskom radu.

POPIS TABLICA

Tablica 5.1. Koeficijenti tekuće likvidnosti u razdoblju 2008. -2014. godina.....	51
Tablica 5.2. Koeficijenti tekuće financijske stabilnosti u razdoblju 2008. -2014. godina.....	52
Tablica 5.3. Koeficijenti zaduženosti u razdoblju 2008. -2014. godina.....	52
Tablica 5.4. Koeficijenti obrtaja ukupne imovine u razdoblju 2008. -2014. godina.....	53
Tablica 5.5. Koeficijenti obrtaja potraživanja i trajanje naplate potraživanja u danima zaduženosti u razdoblju 2008. -2014. godina	54
Tablica 5.6. Koeficijenti ekonomičnosti ukupnog poslovanja u razdoblju 2008. -2014. godina.....	54
Tablica 5.7. Koeficijenti neto profitne marže u razdoblju 2008. -2014. godina.....	55
Tablica 5.8. Koeficijent neto rentabilnosti imovine u razdoblju 2008. -2014. godina.....	55
Tablica 5.9. Koeficijent rentabilnosti vlastitog kapitala u razdoblju 2008. -2014. godina.....	56
Tablica 5.10. Koeficijenti tekuće likvidnosti u razdoblju 2020. -2021. godina.....	58
Tablica 5.11. Koeficijenti financijske stabilnosti u razdoblju 2020. -2021. godina.....	58
Tablica 5.12. Koeficijenti zaduženosti u razdoblju 2020. -2021. godina.....	59
Tablica 5.13. Koeficijent obrtaja ukupne imovine u razdoblju 2020. -2021. godina.....	59
Tablica 5.14. koeficijent obrtaja potraživanja i trajanje naplate potraživanja u danima u razdoblju 2020. -2021. godina	60
Tablica 5.15. Koeficijent ekonomičnosti ukupnog poslovanja u razdoblju 2020. -2021. godina.....	60
Tablica 5.16. Stopa neto profitne marže u razdoblju 2020. -2021. godina	61
Tablica 5.17. Pokazatelj neto rentabilnosti imovine u razdoblju 2020. -2021. godina.....	61
Tablica 5.18. Pokazatelj neto rentabilnosti vlastitog kapitala u razdoblju 2020. -2021. godina.....	62

POPIS SLIKA

Slika 2.1. Prikaz kretanja BDP-a u Sjedinjenim Američkim Državama za vrijeme recesije..	11
Slika 3.1. Glavne značajke građevinskog sektora za gospodarstvo Republike Hrvatske.....	20
Slika 3.2. Prikaz usporedbe obujma građevinskih radova Republike Hrvatske s drugim članicama EU u vremenskom razdoblju od 2008. do 2016.-te godine.....	24
Slika 4.1. Prikaz poslovanja u brojkama 10 najistaknutijih hrvatskih građevinskih poduzeća	42
Slika 5.1. Umjetnički paviljon u Zagrebu.....	45